

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

dvidovic@ihjj.hr

POGLED U TOPONIMIJU MAKARSKOGA PRIMORJA

U ovome se radu obrađuje oko 650 toponimskih različenica u Makarskome primorju. U prvome se dijelu rada iznosi kratak povijesni pregled razvoja naselja. U drugome se dijelu ukratko raščlanjuje postanje temeljnih ojkonima na obrađenoj području. Središnji dio rada zauzima značenjska obradba toponima. Završno je poglavlje posvećeno jezičnim slojevima koji su se odrazili u mjesnoj toponimiji, od najstarijega predrimskog, preko supstratnoga dalmatskog i temeljnoga (i najzastupljenijega) hrvatskoga do adstratnoga mlađega romanškog i turskog sloja.

1. Uvod

Makarsko primorje smješteno je u središnjem dijelu dalmatinskoga priobalja, na južnim padinama Biokova te se prostire od Dubaca u Brelima do Baćine, koju se danas drži dijelom Neretvanske krajine iako crkveno i danas pripada Makarskomu dekanatu.¹ To je područje bilo naseljeno još u pretpovijesti, a Makarska se biskupija spominje na solinskome pokrajinskom crkvenom saboru 533. godine. Na području Makarske biskupije nalazila su se i dva antička grada: Biston (hrvatski se lik Bast spominje 1434. godine) i Muccurum (hrvatski se lik Makar spominje u povijesnim vrelima od 1434. godine). Dolaskom Hrvata Makarsko primorje postaje dijelom Neretvanske kneževine (Poganije), a u 10. stoljeću naziva se Maronijom ili Marijanijom (Primorjem) te Krajinom, a njezini stanovnici Morjanima. Konstantin Porfirogenet navodi četiri utvrđena grada u Neretvanskoj kneževini: Makar, Brela (*Berullia*), Ostrog (pod imenom Zaostrog naselje se spomi-

¹ Ime Makarsko primorje nekoć je pak obuhvaćalo područje od Rogoznice do ušća rijeke Neretve kod Ploča, a obuhvaćalo je i područje stare župe Pasičina (danas je središte župe u Staševici) u Zabiokovlju (usp. Ujdurović 2002: 210). Pridjev *makarski* makrotoponimu je dodan razmjerno nedavno radi lučenja navedenoga područja od ostalih hrvatskih „primorja“. Slično je i s Dubrovačkim primorjem koje se u Dubrovačkoj Republici također nazivalo isključivo Primorjem.

nje od 1494.) i Lapčanj (pod imenom Gradac naselje se spominje od 1649. godine). Tijekom srednjovjekovlja mjesto se makarskoga biskupa ne popunjava, a teritorij Makarske biskupije pripada Hvarskoj biskupiji (1185. – 1192.), a zatim Splitskoj nadbiskupiji (1192. – 1320.). Godine 1320. Makarska se biskupija obnovila. U povijesnim se vrelima do konca 15. st. u Makarskome primorju spominju i naselja Drvenik (1254. – 1264.), Igrane (1466.), Kotišina (1434.), Strnj (živogoški zaselak; 1254. – 1264.), Tučepi (1434.), Zahodi (baćinski zaselak; 1434.) i Živogošće (1254. – 1264.)². Koncem 15. st. čitavim područjem ovladavaju Osmanlije te se u *Poimeničnome popisu sandžaka vilajeta Hercegovine* na tome području od suvremenih naselja spominju starija naselja Drvenik, Igre (današnje Igrane), Lapčani (današnji Gradac), Makar, Brehali (današnja Brela), Bast, Komatišine (današnja Kotišina) i Tučepi (Aličić 1985: 91–95), a prvi se put spominju i Dračnica (današnje Drašnice), Podaca i Podgora. Godine 1502. u povijesnim se vrelima prvi put spominje Makarska³, godine 1571. spominju se Brist i Veliko Brdo, godine 1628. Mala Duba, godine 1674. Bratuš i Promaljena (današnja Promajna), koncem 17. st. Granići (kasniji Topići), godine 1724. Baška Voda, godine 1767. Puharići te godine 1792. Krvavica⁴. Tijekom osmanlijskih doseljavanja veći je dio stanovnika Makarskoga primorja prebjegao na srednjodalmatinske otoke i Pelješac⁵, ali i u Molise i Istru, a nakon mletačko-osmanlijskih ratova u 17. st. i 18. st. u Makarsko se primorje doseljavaju prebjeci iz Imotske krajine i zapadne Hercegovine (u Donje primorje) te Vrgorske i Neretvanske krajine te istočne Hercegovine⁶ (u Gornje primorje). U nešto se manjem opsegu doseljavanje iz tih krajeva nastavilo i do danas. U 20. st. sustavno se u Makarsko primorje doseljava srpsko i u manjoj mje-

² Podatci prema Jurišić (1970.) i M. Vidović 2004: 241–296.

³ S obzirom na činjenicu da se u *Poimeničnome popisu sandžaka vilajeta Hercegovina* 1475. – 1477. spominju dva Makra, Miroslav Ujdurović (2002: 205) drži da je jedan od njih današnja Makarska.

⁴ Podatci prema Jurišić (1970.)

⁵ Tako je 1672. godine na Brač, Hvar i Vis prebjeglo 1755 stanovnika Makarskoga primorja. Približno ih je polovica prebjegla na Brač, trećina na Hvar i šestina na Vis (Ujdurović 2002: 39). O razmjerima iseljavanja rječitro govori podatak da je u prvoj polovici 17. st. u Makarskome primorju živjelo oko 5000 stanovnika. O migracijama iz Makarskoga primorja na Pelješac nahodimo zapise od 14. st. Stanovnici Gornjega primorja često su se, naime, selili na obližnji zapadni dio poluotoka.

⁶ I dok je doseljavanje stanovništva iz krajeva zapadno od rijeke Neretve razmjerno dobro opisano u literaturi, doseljavanje je u navedeno područje iz istočne Hercegovine poprilična nepoznanica te je razvidno samo na temelju neizravnih podataka. Tako su Bogunovići koji danas nastanjuju Baćinu, a koji se u prošlosti spominju na Visu gdje su se doselili kao izbjeglice pred Osmanlijama, u srednju Dalmaciju najvjerojatnije doselili iz Koteza u Popovu u kojima se 1415. spominje Branko Bogunović (DAD 40/191). Sličan je put i komiških Mardešića koji su se najvjerojatnije s Drijena preko Gradca u Makarskome primorju doselili na Vis (usp. Šimunović 2000: 370 i D. Vidović 2009: 209). Iz Popova i Zažablja najvjerojatnije potječu i nositelji prezimena Andrijašević, Benić, Katić, Kužić, Maslarđa, Raić, Vrsaljko itd. Također se zna da su pojedini zažapski rodovi (poput Previšića) jesenili sa stokom u Gornjem primorju.

ri bošnjačko stanovništvo, što je donekle izmijenilo narodnosni sastav toga kraja dotada nastanjenoga isključivo Hrvatima. Tijekom Domovinskoga rata doselio se i veći broj Hrvata iz Srednje Bosne, dok se prirodno pritjecanje stanovništva iz Hercegovine i Zabiokovlja pojačalo. Dakako da su navedene izvanjezične okolnosti utjecale i utječu na onimiju obrađenoga područja te je, iako je navedeno područje gusto naseljeno, njegova bogata toponimijska baština ugrožena zbog sve manjega udjela starosjedilačkoga stanovništva.

U ovome radu obrađeno je oko 650 toponimskih različenica. Prikupljene su dijelom terenskim istraživanjem, a dijelom na temelju objavljene građe. Naime, iako toponimija Makarskoga primorja dosad nije sustavno obrađena, postoji više radova u kojima su popisani i djelomično obrađeni mjesni toponimi (posebice ojkoni-mi). Najopsežniji popis mjesnih toponima (poglavito ojkonima koje jezično tumači i kojima donosi prve povijesne potvrde) objavio je fra Karlo Jurišić (1970.), dio se toponimijske građe iznosi i u publikacijama Smiljane Šunde te Ante Škrabića. Pojedinin se toponimima s obrađenoga područja u svojim radovima bavio i vodeći hrvatski onomastičar akademik Petar Šimunović. Nadalje, onomastičarima su dragocjene monografije Balde Šutića, Milorada Viskića i Miroslava Ujdurovića u kojima se uz antroponimijsku iznosi i toponimijska građa (poglavito povijesne potvrde i stariji likovi ojkonima). Valja napomenuti i da je Makarsko primorje dijalektološki iznimno dobro obrađeno. Predmigracijska je slika toga područja opisana u radu Dalibora Brozovića *O Makarskom primorju kao jednom od središta jezično-historijske i dijalekatske konvergencije*. Makarskoprimorski dijalekt po Brozovićevu je sudu bio čakavski ikavski s čakavskim primjesama (Brozović 1970: 387). S obzirom na novija dijalektološka istraživanja ne treba isključiti ni mogućnost da je u predmigracijskome razdoblju Makarsko primorje bilo čakavsko. Naime, čak su i u zapadnim dijelovima Imotske krajine uočene »jezične crte koje se pripisuju jezičnome supstratu zaostalomu od vremena prije unakr-snih preseljavanja i raseljavanja od 15. do 18. stoljeća« (Lukežić 2003: 6). Prebjezi iz Makarskoga primorja naseljavali su srednjodalmatinske otoke u više migracijskih valova te je veoma vjerojatno da su se u prvim valovima doseljavali kao govornici čakavskoga narječja. Fonologija i morfologija suvremenih govora Makarskoga primorja obrađena je u doktorskome radu Ivane Kurtović Budja. Autoričina istraživanja (Kurtović Budja 2008: 153–154) pokazuju da su dvije najvažnije jezične značajke zajedničke predmigracijskim i suvremenim govovima Makarskoga primorja šćakavizam (koji se ogleda u toponimiji, usp. *Skadarišće*, *Subotišće*, *Šćit*) i ikavizam (usp. *Brig*, *Srida*, *Žlib*). Budući da su u navedenim dvama radovima te u drugim manjima radovima iznesene sve važnije značajke mjesnih govora, u ovome se radu na njih ne ću posebno osvrutati, ali ću u poglavlju o jezičnoj raslojenosti toponima nastojati uputiti na neke koje su se odrazile u mjesnoj toponimiji. Za očuvanje leksičkoga blaga Makarskoga primorja uvelike je zaslužan

don Mihovil Pavlinović čija su djela i zapisi u velikoj mjeri iskorišteni kao građa za Akademijin *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Leksičko su blago Makarskoga primorja obrađivali Smiljana Šunde (Podgora) i Stipe Medić (Brela). Pridodamo li leksikografskim prinosima navedenih autora i književni rad fra Andrije Kačića Miošića, na temelju kojega dobivamo uvid u leksičke značajke mjesnih govora, možemo ustvrditi kako postoji višestoljetna građa za proučavanje leksička govora Makarskoga primorja, što je neobično važno za praćenje jezičnih mijena na tome području.

Obilje toponimijske građe koja dosad nije usustavljena, dijalektološki radovi kojima se rasvjetljuje povijest i suvremenost mjesnih govora, antroponimijska građa objavljena u povijesnim monografijama te objavljena leksička građa bili su presudnom pobudom za pisanje ovoga rada iako je autor svjestan da će navedeni rad tek odškrinuti vrata proučavanju mjesne toponimije te da su nužna dodatna terenska istraživanja. Upravo je stoga ovaj mali prilog napisan ponajprije kao poticaj za daljnja (ne samo onomastička) istraživanja.

2. Ojkonimija Makarskoga primorja

U ojkonimiji Makarskoga primorja nahodimo odraze različitih jezičnih slojeva. Najstarijemu predslavenskom sloju pripadaju ojkonimi *Bäst* i *Mākār*. Ojkonim se Bast izvodi od predrimskoga ojkonima *Biston*, a *Makar* od *Muccurum*.⁷ Etničkoga su postanja mlađi ojkonimi *Bāškā Vōda* (< **bastьska* < *Bast* + *voda*) i *Mākarskā* (< *Makarska* + **luka* ‘luka Makra’) motivirani imenima susjednih starijih naselja. Ojkonim *Bréla* često se dovodi u svezu s imenom utvrđenoga grada *Berullia* koji spominje Konstantin Porfirogenet. Navedeni se povijesni ojkonim povezuje i sa suvremenim toponimom *Vrulja*. Hidronim *Brela* Petar Skok (Sk 3: 623) povezuje pak s nazivom *vrelo*. U 15. st. zabilježen je i lik *Brehali*.

U mjesnoj su se ojkonimiji odrazili različiti toponomastički nazivi. Hidronimijski ojkonim *Zaòstrog* uvjetovan je položajem naselja podno brda Ostrog, a ojkonim *Ìgrāne* etničkoga je postanja te je u vezi s povijesnim ojkonimom *Igre* (*Igrani* ‘ljudi koji žive u Igrima’). Oronimski naziv *brdo* odrazio se u ojkonimu *Veliko Brdo*. Do 19. st. češće je potvrđena inačica imena *Velo Brdo* (Jurišić 1970: 93) u kojoj je potvrđen pridjev *veli*, češći u čakavskim govorima. Odras je geomorfologije krša ojkonim *Podaca* (< *podce* ‘mali pod’). Smještajem su naselja uvjetovani ojkonimi *Podgora* i *Promajna*. Ojkonim *Podgora* uvjetovan je položajem pod gorom (Biokovom). Ojkonim *Promajna* (zabilježen u povijesnim vrelima i kao *Promaljine* i *Promaljina*) Karlo Jurišić (1970: 90–91) dovodi u svezu s glagolom *promaljati* ‘postajati vidljivim’ te drži da je naselje vjerojatno dobilo ime zbog istaknutoga

⁷ Opširnije izvođenje vidjeti u Holzer (2012: 93, 124–125).

položaja naselja zbog kojega ga Sunčeve zrake rano obasjavaju. Vjerojatnijom se čini mogućnost da se toponim dovede u svezu s apelativom *promaha* ‘propuh’ (uz zamjenu *h > j*). Biljnim su nazivima motivirani ojkonomi *Bríst* (< *brist*⁸ ‘brijest, Ulmus campestris’), *Drāšnice*⁹ (< *drača* ‘Paliurus spina-christi’) i *Drvènik* (toponimi koji sadržavaju apelativ *drvo* kadšto označuju područja obrasla šumom ili travom; usp. Šimunović 2004: 198). Ojkonim *Kòtīšina* moguće je povezati s rumunjskim apelativom *coteț* ‘staja, pastirska koliba’ te je vjerojatno vlaški prežitak. U 15. st. zabilježen je pak lik *Komatišina* (< *komat*¹⁰ ‘komad’) koji bi mogao biti antroponimnoga postanja. Mjesnim je predajama uvjetovan ojkonom *Krvàvica*. Po predaji su se kod Krvavice sukobili dvoji svatovi (Jurišić 1970: 93).¹¹ Ojkonim *Stfñj* vjerojatno je antroponimnoga postanja. Naime, u neubiciranome povijesnom naselju Repac koje se nalazilo u Makarskome primorju spominje se *Tulan, sin Strne* (Aličić 1985: 84) te je (i zbog posvojnoga formanta **j*) vjerojatno odrazom negdašnjih posjedničkih odnosa.¹² Velik je udio ojkonomima antroponimnoga postanja. Oni su različite starine. U ojkonomu *Živogošće* okamenjeno je hrvatsko narodno ime *Živogost*, a u ojkonomu *Tučepi* staro rodovsko ime (Šimunović 2002: 226). Mlađi su ojkonomi *Puharići* (prema istoimenome prezimenu) i *Topići* (prema obiteljskome nadimku nositelja prezimena *Granić*), a ojkonom *Bratus*¹³ vjerojatno je nastao prema istozvučnome osobnom imenu koje bilježimo od 14. stoljeća (ARj 1: 610). Ojkonim *Lapčan* dovodi se u svezu s predrimskom osnovom *lab* ‘hrid’ (< **lau*). Na tome se mjestu nalazila i romanska utvrda u blizini koje se podiže utvrda *Gradac* (< *gradac* ‘utvrda’).

⁸ Brijest je u pučkome vjerovanju (kao i drijen) simbol zdravlja, a obično se brestova stabla nahode uz lokve i druga manja zbirališta vode.

⁹ Stariji je lik *Drāčnice*.

¹⁰ Apelative *komat* i *komatina* bilježi ARj (5: 238), a na hrvatskome povijesnom području zabilježena su prezimena *Komat* i *Komatić*, dok je u okolini Mostara prezime *Komadina* u ranijim razdobljima bilo zabilježeno i kao *Komatina*. Obezvučivanje suglasnika na kraju riječi bilježimo i zapadno i istočno od Makarskoga primorja pa iako ta pojava danas nije svojstvena govorima u Makarskome primorju, ne znači da je sa sobom nisu donijeli doseljenici ili da nekoć nije bila svojstvena makarskoprimorskim govorima.

¹¹ Motiv je krvavih svatova veoma čest u krajevima istočno od Cetine. S toponimom *Krvavica* u Zavali u Popovu također se povezuje slična predaja. S ojkonomom pak *Krvavac* u Neretvanskoj krajini povezana je predaja o krvavu mletačko-osmanlijskome sukobu (usp. D. Vidović 2011: 214).

¹² Jurišić (1970: 102) izvodi ojkonom od apelativa *strn* ‘žitna stabljika koja ostaje nakon košenje’.

¹³ Budući da su u slavenskoj ojkonomiji rijetki toponimi nastali transonimizacijom od gotovih antroponima, ojkonom je vjerojatno pridjevskoga postanja (*Bratus* + *jš* > **Bratuse selo* ili **Bratuša luka*).

3. Značenjska razredba toponima

3.1. Toponimi motivirani geomorfološkim odlikama zemljopisnoga objekta

3.1.1. Zemljopisni nazivi u toponimiji (toponomastički apelativi i izvedenice)

3.1.1.1. Toponomastički nazivi: *Bàra*, *Bàre*, *Bàruža*¹⁴, *Blätнице*, *Bläto*, *Břdo*, *Bríg*, *Brìgovi*, *Dôci*, *Dôle*, *Dràge*, *Gârma*¹⁵ (< *garma* ‘špilja uz more’), *Grebénac*, *Gřma*, *Klánac*, *Köd mōra*, *Kòrito*, *Krâj*, *Kùk*, *Livada*, *Lòkva*, *Lòkvica*, *Lúka*, *Lúke*, *Lūžina*, *Möča* (< *moča* ‘kalno vrelo’), *Möče*, *Mùrava* (< *murava* ‘morska trava’), *Plána* (< *plana* ‘pasište’), *Pláža*¹⁶, *Pódca*, *Pódce*, *Pòd grebenom*, *Pòlje*, *Poljica*, *Pòtočine*, *Pòtok*, *Pròdòlje*, *Pròslāp* (*pro* ‘preko’ + *slap* ‘mjesto na kojem se voda prelijeva niz kamenje’), *Pûnta* (< *punta*¹⁷ ‘rt’ < tal. *punta*), *Pùntin* (*puntin* ‘rtak’), *Rât* (< *rat* ‘uzdignuće sa šiljastim vrhom’), *Ràtac*, *Rùdine*, *Skök* (< *skok* ‘jaruga velikoga nagiba’), *Spìle*, *Spìlice*, *Ūmac*¹⁸ (< *hum* ‘istaknuta uzvisina’), *Ūnišća*¹⁹, *Vř*, *Vrùja*, *Vrùtak*, *Zvìrine* (< *zvir* ‘vrelo’).

U mjesnoj su toponimiji zabilježeni veoma česti odrazi hidronimijskih naziva i naziva blatišta. Nazivima su vrela motivirani toponimi *Ključ kuk*, *Zvirine* i *Vrutak*. Na povremene protočne vode upućuju toponimi *Korito*, *Potok*²⁰ i *Potočine*, *Proslap* te *Skok*, a na stajace toponimi *Bara*, *Baruža*, *Lokva* i *Lokvica*. Na blatišta pak upućuje toponim *Lužina* (< *luža* ‘blato, močvara’), *Moča* (< *moča* ‘kalno vrelo’) i *Murava* (< *murava* ‘vlažno područje’). I u obalnu su toponimiju preneseni pojedini hidronimijski nazivi kao što su *bara* (tako se toponim *Male bare* odnosi na plitku uvalu s muljevitim dnom), *vruja* (apelativ se *vruja* na kopnu odnosi na vrelo koji ključa, a u obalnoj toponimiji označuje podmorsko vrelo). U obalnoj su toponimiji ušćuvani hrvatski apelativi *greben*, *kraj* (< *kraj* ‘priobalje’) i *luka* ‘uvala’ te romanski *punta* (< *punta* ‘rt’), a toponim je *Plaža* posve suv-

¹⁴ Sufiks *-uža* ima augmentativno značenje.

¹⁵ Etimologija je navedenoga apelativa nepoznata, najvjerojatnije predrimska. Na Pagu apelativ *garma* označuje i ‘odvojeni prostor u pojati u koji se stavlja janje koje je ostalo bez majke s drugom ovcom kako bi ga ona prihvatila i othranila’ (Oštarić 2005: 123).

¹⁶ Riječ je o suvremenome toponimu koji valja izvoditi od francuskoga *plage*.

¹⁷ U mjesnome je breljanskome govoru *punta* i daska za učvršćivanje vrata (usp. Medić).

¹⁸ Apelativ *hum* izgubio je na obrađenome području starije značenje ‘omanji brijeg pod travom’.

¹⁹ Toponim *Unišća* u Dračevici na Braču bilježi Petar Šimunović (Šimunović 2004: 227). Na Braču apelativ *unišće* označuje ‘obradiv ravničast teren’. Toponim *Unište* nalazim i u Gornjem Drijenu u hercegovačkome dijelu Zažablja, a Gornje Unište u Orahovu Dolu u Popovu. Ondje se također odnose na obradive zaravni. Na Uništa na Dinari pastiri iz Promine gonili su ovce na ljetnu ispašu.

²⁰ Apelativ *potok*, kao i u nedalekim Poljicima (usp. Šimunović 2005: 247), u Makarskome primorju najčešće označuje jarugu, većim dijelom godine suhu vododerinu.

men. Toponimi *Garma* u Podgori i *Grma*²¹ u Makarskoj odnose se na podmorske pećine.²² Apelativ *r(a)t* danas je pak oronimijski naziv, a iz obalne je toponimije posve iščeznuo. Ostali su oronimijski nazivi koji su se odrazili u mjesnoj toponimiji *brdo*, *brig* ‘brijeg’ (gotovo se u pravilu odnosi na blage brežuljke nedaleko od mora), *hum*, *kuk* (‘brdo s kamenitim vrhom’) i *vrh*. Veoma su česti i toponimi čija su imena uvjetovana morfološkim oblicima krša. U toponimiji su Makarskoga primorja tako ušćuvani hrvatski apelativi *dolac*, *dola* (‘manja udolina’), *draga* i *prodolina*, *podce* i *poljice* ‘manje polje’ te *polje*. Ušćuvan je pohrvaćeni grčki apelativ *spila* koji je u hrvatsku toponimiju ušao dalmatskim posredništvom. Razmjerno su malobrojni toponimi koji upućuju na prisutnost biljnoga pokrova (*Livada*, *Rudine* i *Unišća*).

3.1.1.2. Toponomastičke metafore: *Bàlabra*²³ (< *balabra* ‘lopar, lopata za pečenje kruha’), *Bòculja* (< *boca*), *Bòšac* (< *bošac* ‘bočac, bočasta uvala’; Šimunović 2000: 360) *Dòkoline*, *Jidro*, *Kóčine*, *Kòlovrāt* (< *kolovrat* ‘vir, vrtlog’ < *kolovrat* ‘mlinsko kolo’), *Krûg*, *Kûka*, *Kûkor* (< *kukor* ‘kukma’), *Lađàna* (< *lađa* ‘uskopano područje’), *Lântovica* (< *lanta*²⁴ ‘prozorsko krilo’ < mlet. *lanta*; Sk 2: 268) *Líjak* (< *lijak* ‘lijevak’), *Pokrivènica*, *Rážanj* (< *ražanj* ‘izduženo brdo’), *Rílić* (< *rilo*), *Stòline*, *Sûzina*²⁵ (< *suza* ‘lokva, zbiralište vode’), *Šćít* (< *šćit* ‘štit, nasip’), *Víganj* (< *viganj* ‘mijeh kojim se puše da bi se raspirila kovačka vatra’²⁶), *Zùbača*, *Žbānjica* (< *žbanj* ‘drvena posuda za nošenje pića’), *Žbàra* (< *žbara* ‘dugi željezni čavao’; JE 1: 38), *Ždrílo*, *Žlib*.

Izvori su toponomastičkih metafora veoma raznoliki. Najčešći su izvor metafora predmeti i naprave iz svakodnevne uporabe kao što su predmeti koji su se rabili ili se i danas rabe u kućanstvu (*balabra* ‘lopar’, *boca*, *kuka*, *lijak* ‘lijevak’, *ražanj*, *stol*, *viganj*, *žbanjic(a)* ‘vrsta suda’ i *žbara*), predmeti koji služe za obranu (*šćit*) i predmeti koji služe u poljodjelstvu (*kolac*). Čest su izvor metafora i dijelovi tijela ljudi (*bok*, *kolino*, *zub* i *ždrilo* ‘ždrijelo’) te životinja (*kukma* i *rilo*), a bilježim i odraze građevinskih naziva (*kolovrat* ‘mlinski kamen’, *lanta* ‘prozorsko krilo’ i *žlib* ‘žlijeb’) te pomorski naziv *lađa*. Hidronimijska metafora *suza* (kojom se često imenuju lokve ili jezerca) odrazila se u toponimu *Suzina*.

²¹ Lik *Grma* mogao je nastati pučkom etimologijom, tj. dovođenjem u svezu prethrvatskoga apelativa *garma* i hrvatskoga *grm* (Šimunović 2005: 235).

²² Iscrpan opis smještaja makarske *Grme* donosi Ante Škrabić. Na zadarskome je području *garma* strma uvalica ili procjep u obalnoj stijeni (Skračić – Jurić 2004: 164).

²³ Vladimir Skračić (1987: 39–40) bilježi dva nesonima *Balabra* (riječ je o izduženim niskim otočićima) na krajnjem sjeverozapadu Kornata koji su po povijesnim vrelima nosili ime *Lopiž* (zapisano *Lopis*). Vojmir Vinja (JE 1: 34–35) uspoređuje toponim *Balabra* s toponimima *Lopar*, *Lopata* i *Škrovada*.

²⁴ Riječ bilježi i Stipe Medić u Brelima.

²⁵ Istozvučni toponim nahodi se u okolici Stoca.

²⁶ Na Braču apelativ *viganj* označuje ‘blagi pristranak’ (Šimunović 2004: 227).

3.1.2. Toponimi s obzirom na razmještaj, oblik i izgled tla ili vode

3.1.2.1. Toponimi prema smještaju zemljopisnog objekta: *Cvilina* (< *cvilina* ‘mjesto izloženo udarima vjetra’ < *cviljeti*), *Čelina*, *Nàputica* (< *nad* + *put* + *-ica* ‘predio iznad puta’), *Núgal* (< *nugal* ‘kut’), *Ōsoje* (< *osoje* ‘mjesto zaklonjeno od Sunčevih zraka i udara vjetra’), *Polètnica* (< *poletnica* ‘predio izložen udarima vjetra’), *Prānčiōk* (< *prančiok* ‘prostor okrenut prema Suncu’), *Pròmājna* (: *promaha*), *Srída* (< *srida* ‘zemljište u sredini’), *Závodi* (< *zavod* ‘mjesto na kojemu zalazi sunce, zapad’).

Najveći je dio toponima iz te skupine motiviran izloženošću odnosno neizloženošću zemljopisnoga objekta Sunčevim zrakama (*Čelina*, *Osoje*, *Prančiok* i *Zavod*).

3.1.2.2. Toponimi koji označuju oblik i površinska svojstva tla (izravni i metaforični): *Crñā jūt*, *Crñi dō*, *Čākjine* (< *čakljast*²⁷ ‘račvast’ < *čaklja* ‘kuka’), *Dèbeli brīg*, *Dùgā njīva*, *Dùgīš*, *Dùgī rāt*, *Dvògrla*, *Līsac*, *Liskamēn*²⁸ (< *lis* ‘gladak’ + *kamen*), *Oštrúljak*, *Rāvanje*, *Rāpe* (< *rapa* ‘rupa’), *Rāpine*, *Sūvī pòtok*, *Tānkī rāt*, *Vèlikī tròglav*.

Većina je toponima iz te skupine pridjevskoga postanja, s tim da neki pridjevi u toponimiji poprimaju posebna značenja, primjerice: *crn* ‘taman, zaklonjen od Sunčevih zraka’, *čakljast* ‘zavojit’, *debeo* ‘širok’, *dobar* ‘plodan’, *lis* ‘gladak’, *oštar* ‘strm’, *tanak* ‘uzak’, te *suv* (< *suh*) ‘povremeno ispunjen vodom’.

3.1.2.3. Toponimi koji se odnose na sastav i osobitosti tla ili vode: *Bilaje*, *Brèjuska* (usp. *breljuzak*²⁹ ‘mjesto gdje je zemlja bjelušasta’; Sk 2: 340), *Brūsje* (< *brus* ‘hrid’), *Būbnjevača*, *Crvenē stīne*, *Gnjīla*, *Griže* (< *griža*³⁰ ‘litica’ < dalm. *grediu*), *Grūda* (< *gruda* ‘okruglast kamen’), *Jūt* (< *ljut* ‘kamen živac’), *Kričak* (usp. *krička* ‘obla i glatka stijena pokraj mora’; ARj 5: 533), *Řpina* (< *hrpa* ‘gomila kamenja’), *Kamèna*, *Klòkūn*, *Kljûč kùk* (< *ključ* ‘mjesto na kojemu voda izvirući ključa’ + *kuk*), *Krûg* (< *krug* ‘grumen, kamen’), *Milūša* (< *mělš* ‘pijesak’), *Mlātinje* (usp. *mladi* ‘pijesak, pjeskovito tlo’), *Nèrizi* (usp. *nerézb* ‘pustopoljina, neobrađivo zemljište’), *Pále* (< *pala*³¹ ‘greben’), *Pèlisica* (usp. *peles* ‘siv, vlažan’), *Plòče* (< *ploča*³² ‘obla i glatka stijena’), *Plòčice*, *Plókališće* (usp. *ploka* ‘ploča’), *Podāstīne*,

²⁷ Za apelativ *čaklja* Skok (Sk 1: 251) drži da je moguće da je riječ avarskoga postanja.

²⁸ Usp. ojkonom *Ruskamen* (< *rus* ‘crvenkast’ + *kamen*) kod Omiša.

²⁹ Apelativ je u ARj ušao iz ostavštine don Mihovila Pavlinovića. Moguće je da je riječ i o metafori jer je isti apelativ mjesni naziv za bjelanjak.

³⁰ Na Ugljanu apelativ *griža* označuje kamen (Skračić – Jurić 2004: 164).

³¹ Etimologija apelativa nije pouzdano utvrđena. Opširnije o tome u Šimunović 2004: 185.

³² Iskonsko je značenje grčkoga apelativa ‘plošni kamen kojim se pravi stupica za ptice’, a *pòd ploču* se i danas u srednjoj i južnoj Dalmaciji love ptice. Apelativ *ploča* istisnuo je stariju grčku prilagođenicu *ploka* (usp. Sk 2: 686–687 i Šimunović 2005: 247) koja se također pojavljuje u toponimiji Makarskoga primorja.

Póle (< *pola* ‘ravna stijena’), *Pöstūp* (< *pod* + *stup* ‘hrid’), *Potkremènik* (< *pod* + *kremen* + *-ik*) *Sedárce* (< *sedra* ‘podmorska vapnenasta stijena’), *Sladínac*, *Slákovac*, *Smrdéljac*, *Sòline*, *Vèlikā póla*, *Vòdice*, *Žívac*, *Žřnovica* (usp. *žrny* ‘kamen’).

Najveći se dio toponima iz te skupine odnosi na nazive različitih vrsta stijena i stjenovitih područja. Tako su se u kopnenoj toponimiji Makarskoga primorja odrazili apelativi *gruda*, (*h*)*rpa*, *kamen*, *kremen*, *krug*, (*l*)*jut*, *pala*, *ploča*, *ploka*, *pola*, *stina*, *stup*, *živac* i *žrvanj* ‘kamen’, a u obalnoj apelativi *brus*, *gríža*, *kričak* i *sedra*. Apelativ *gnjila* odnosi se na glinovita (u Dalmaciji uglavnom plodna) tla, *mladi* i *měľ* na pjeskovita tla (*milušama* se u istočnoj Hercegovini nazivaju plodne njive; usp. Kukrika – Vidović 2012: 132), toponimi *Bilaje* i *Brejuska* upućuju na čestice prekrivene bijelom zemljom, a pridjev *crven* upućuje na predjele nastale procjeđivanjem voda bogatih mineralima kroz pukotine stijena na kojima se stvaraju nakupine crvene boje (Marijanović – Raguž – Vukorep 2011: 92). Onomatopejskoga su postanja hidronimi *Bubnjevača* (usp. *bubnjati* ‘brujati’) i *Klokun* (usp. *klokotati*), a na prisutnost vode upućuje toponim *Vodice*. Hidronimi su motivirani svojstvima vode *Sladinac* i *Slakovac* (< *sladak*) te *Smrdeljac* (< *smrdljiv*) i *Soline* (< *slan*).

3.1.3. Toponimi određeni položajem/odnosom prema drugim toponimima:

Dônjā Bréla, *Dônjā lúka*, *Dônjā Púnta*, *Dônjā vāla*, *Dônjē prímørje*, *Dônjē sèlo*, *Gôrnjā Bréla*, *Gôrnjā Mālā*, *Gôrnjā púnta*, *Gôrnjā vāla*, *Gôrnjē ĩgrāne*, *Gôrnjē prímørje*, *Gôrnjē sèlo*, *Kričak Dônjī*, *Kričak Gôrnjī*, *Mālā Dúba*, *Mālā õbala*, *Mālē bãre*, *Mālē stīne*, *Mālī Bãst*, *Mālī Drvènik*, *Mālī gāj*, *Nà Krāj*, *Nàd Pločõn*, *Nõvī zíd*, *Nõvõ násěľje*, *Podãspilice*, *Podglogòvik*, *Pòdgora*, *Podgràdina*, *Pòd Krāj*, *Pod Kùlõn*, *Podlúka*, *Podmàrače*, *Podmèđine*, *Podmirine*, *Pòd pãson* (< *pas* ‘pojas’), *Pòd Pločõn*, *Pod pólõm*, *Pòd Radonjica*, *Pòdrāt*, *Pòd Skalice*, *Pod stránõn*, *Pòspiline* (< **Podspiline*), *Pòtpolje*, *Sèlo Gôrnjē*, *Srída Blāta*, *Srída sèla*, *Stārā*, *Stārī pòrat*, *Stārõ sèlo*, *Vāla dônjā*, *Vāla gôrnjā*, *Vèlikā dúbā*, *Vèlikā kapéla*, *Vèlikā lõkva*, *Vèlikā vòda*, *Vèlikā vrāta*, *Vèlikī Drvènik*, *Vèlikī mòst*, *Vèlikõ brđo*, *Vèlikõ pòľje*, *Vīra dônjā*, *Vīra gôrnjā*, *Vřselje*, *Vřpolje*, *Zàbarje*, *Zàkrũžje*, *Zákučac*, *Zákuće*, *Zaòstrog*, *Zavèterje*.

Dvorječni se odnosni toponimi najčešće tvore od pridjeva i imenice (npr. *Male stine*), pri čemu se odnos među samim toponimima najčešće iskazuje antonimnim parovima pridjeva, pri čemu antonimni par *gornji* – *donji* izražava prostorne³³, *mali* – *veliki*³⁴ kvalitativne, a *stari* – *novi* vremenske odnose (usp. Francić – Mi-

³³ Antonimni par *gornji* – *donji* bilježimo u dvočlanim toponimima (npr. *Gornja vala* i *Donja vala*). Pridjev *gornji* može označivati položaj na višoj nadmorskoj visini, a u priobalju (zbog geomorfoloških značajka obrađenoga područja) odnos jugoistok – sjeverozapad (usp. *Gornja vala* i *Donja vala* u Drveniku, ali i *Gornje* i *Donje primorje*).

³⁴ Primjerice, *Mala duba* / *Velika duba*.

haljević 1997–1998: 88). Postoje i toponimi kod kojih antonimna sastavnica izostaje (tj. ona je \emptyset^{35}). U Makarskome je primorju, kao i na Braču, Popovu i Zažablju, u tvorbi toponima najučestaliji prijedlog *pod* koji označuje mjesto pod proplan-
kom koje je pogodno za obradu (usp. Šimunović 2004: 203). Veliko slovo na dru-
gome članu toponimijske sintagme (bila ona dvorječna ili višerječna) znak je da je
u mjesnoj toponimiji uščuvan i toponim kojima su antonimni toponimi motivirani
(npr. *Blato* i *Srida Blata*). Prostorni se odnosi u jednorječnim istokorijenskim to-
ponimima iskazuju prefiksima *po(d)-* (*Podmarače*, *Pospiline*, *Potpolje*), *vr(h)* (*Vr-
polje*, *Vrselje*) i *za-* ‘iza’ (*Zaostrog*, *Zaveterje*). U prijašnjim su razdobljima topo-
nimi tvoreni od prijedloga i imenice služili za točnije određivanje položaja ozna-
čenoga zemljopisnog objekta i češće je njihova uporaba bila ograničena na onaj
dio stanovništva koji je imao svoje posjede na tim objektima. Riječ je najčešće o
toponimijskim sintagmama koje su stvorene za jednokratnu uporabu i koje su se
odnosile na dijelove prostranih zemljopisnih objekata, najčešće brda. U prilog toj
tvrdnji ide i činjenica da uz dvorječne toponime tvorene od prijedloga i imeni-
ca često nalazimo i novije jednorječne toponime (npr. *Pod kulom* i *Potukula*, *Pod
stranom* i *Podstrana*). Slično je u istočnoj Hercegovini u kojoj nahodimo čak i oj-
konime nastale tom tvorbom koji se u službenoj uporabi pišu jednom riječju. Tako
se hrašanjski zaselak *Potkula* danas više ne nazivlje starijim imenom *Pod Kulom*,
ali će stariji stanovnici reći da su rođeni ili da idu običi rodbinu i imanje *Pod Ku-
lom*. Za dio sela Gradac kod Neuma ispod brda Glimać postoje čak tri imena *Gli-
mač*, *Pod Glimać* i *Pod Glimčem*, što zorno govori o tome da i važniji toponimi
(pa čak i ojkonimi) mogu imati više likova, čak i ako ne odstupaju od standardno-
jezične norme, dok jedno od imena ne postane službeno ovjereno (usp. D. Vidović
2009: 180).³⁶ Razmjerno je rijetka tvorba od imenice i pridjeva (npr. *Vala gornja* i
Vala donja). Pridjev i ovdje kao u skupini dvorječnih toponima tvorenih od pri-
djeva i imenice ima razlikovnu ulogu, ali dolazi na mjesto drugoga člana.

3.1.4. Toponimi motivirani nazivima biljaka, biljnih zajednica i dijelova biljaka

Bätva (< *batva* ‘stabljika’), *Boròvine* (< *bor* ‘*Pinus halpensis*’), *Brist* (< *bris*
‘brijest, *Ulmus campestris*’), *Bristica*, *Bristovi dôci*, *Bükovac* (< *bukva* ‘*Fagus syl-
vatica*’), *Bükova strána*, *Bükva*, *Čmílje* (usp. *Smiljava lučica*), *Drāčevac* (< *dra-
ča* ‘*Paliurus spina-christi*’), *Drāčevo òsoje*, *Drāšnice* (usp. *Dračevac*), *Drāšnō*,

³⁵ Tako je, primjerice, u odnosu *Igrane* i *Gornje Igrane*. Ne nahodimo toponim **Donje Igrane*.

³⁶ *Potkula* nije posebno popisivana za vrijeme službenih popisa. Uzmimo i primjer razmjerno
čestoga toponima *Podgradina*. U Neretvanskoj je krajini ojkonom *Podgradina* kod Opuzena moti-
viran oronimom *Gradina* motiviranim imenom utvrde koja se nalazi iznad sela. Stanovnici se Pod-
gradine čak i nazivaju *Gradinjarima* (lik je *Podgradinjani* znatno mlađi), no nijedan stanovnik Pod-
gradine ne će reći da je rođen **Pod Gradinom*. Nasuprot tomu, u Ravnu postoji oronim *Gradina*. Na
tome se lokalitetu nalaze ostatci ilirske utvrde. Predio ispod *Gradine* naziva se *Podgradina*, no sva-
ki će Ravljanin reći da ima njivu *Pod Gradinom*.

*Drvènik*³⁷, *Dùbrava* (< *dubrava* ‘listopadna šuma’), *Dùbravica*, *Dučàci* (< **dupčaci* < *dubac*), *Dúpci* (< *dubac*), *Gâj* (< *gaj* ‘uzgojena šuma’), *Glogòvik* (< *glog*³⁸ ‘*Crategus mongyna*’), *Gòrica* (< *gorica* ‘mlada šuma’), *Gràbovica* (< *grab*³⁹ ‘*Carpinus orientalis*’), *Jàblàn* (< *jablan* ‘*Populus pyramidalis*’), *Jablánac*, *Jasènovac* (< *jasen*⁴⁰ ‘*Oleaceae Fraxinus*’), *Javórak* (< *javor* ‘*Acer pseudoplatanus*’), *Kljèn* (< *kljen*⁴¹ ‘*Acer campestre*’), *Komòljača* (< *komolj* ‘divlji pelin, *Artemisia vulgaris*’), *Konòpjikova* (< *konop* ‘*Vitex castus*’), *Kòren*, *Koròmašnice* (< *koromač* ‘*Foeniculum vulgare*’), *Krùševo* (< *kruša* ‘*kruška*, *Pyrus amygdaliformis*’), *Òrašje* (< *orah* ‘*Juglans*’), *Plànikinje* (< *planika* ‘*Arbutus unedo*’), *Plànikovica*, *Podčèmpres* (< *čempres* ‘*Cupressus sempervirens*’), *Podgràbovica*, *Pòdružje* (< *ruža* ‘*Rosa*’), *Pràpratnice* (< *paprat* ‘*paprat*, *Pteridophyta*’), *Ràšějka* (< *rašeljka* ‘*Prunus mahaleb*’), *Rògāč* (< *rogač* ‘*Ceratonia siliqua*’), *Sìlnjī gozd* (< *gozd* ‘*gvozd*, šuma’), *Smìljavā lùčica* (< *smilje* ‘*Compositae*’), *Svìtnā* (< *s(v)ita* ‘*sita*, *Juncus*’), *Šípak* (< *šipak* ‘*Punica granatum*’), *Trstèna* (< *trska* ‘*Phargmites communis*’), *Vrbica* (< *vrba* ‘*Salix*’), *Vrìsavina* (< *vris* ‘*Erica arborea*’), *Vrìsòvci*, *Vrìsovina*, *Žùkovac* (< *žuka* ‘*Junceus*’).

U mjesnoj su se toponimiji odrazili mnogi apelativi koji upućuju na postojeće raznorodnih vrsta stablašica (*bor*, *bukva*, *čempres*, *grab*, *jablan*, *jasen*, *javor*, *kljen*, *kruša* ‘*kruška*’, *orah*, *rogač*, *šipak* i *vrba*) i grmolikih biljaka (*brist* ‘*brijest*’, *drača*, *komorač*, *paprat*, *planika*, *paprat*, *ruža*, *smilje*, *rašeljka*, *sita*, *vrisak* ‘*vriješak*’ i *žukva*). Rjeđi su odrazi naziva močvarnoga (*trska*) i ljekovitoga bilja (*glog*, *komolj* i *smilje*). Dijelovima su biljke motivirani toponimi *Batva* (< *batva* ‘*stabljika*’), *Dučaci* i *Dupci* (< *dubac*) te *Koren*. U toponimiji su ušćuvani i apelativi kojima se označuju šume (*dubrava*, *gaj* i *gozd*).

3.1.5. Toponimi prema nazivima životinja

Gúja, *Kòzjāk*, *Kùmrić ògrada* (< *kumrija* ‘vrsta goluba’ < tur. *kumru*), *Mišće* (< *mišće*⁴² ‘mošus, tvar koju luče mužjaci mošitari’), *Òvčena*, *Pàsji mánastīr*⁴³, *Pìjavica*, *Sokòlīč*, *Sòkolov brīg*, *Sùpīn* (< *supin*⁴⁴ ‘*bjeloglavi sup*’), *Ūgrc* (< *ugrc*

³⁷ Usp. toponim *Drvenica* na Braču. Riječ je o mjestu obraslu šumom (Šimunović 2004: 198).

³⁸ *Glog* ima svoje mjesto i u slavenskoj mitologiji.

³⁹ Od bijeloga se graba nekoć pržio kvalitetan ugljen za kovačke vatre, od mladica se graba izrađivala užad za vezanje snopova žita, a grabov je šušanj služio kao prostirka stoci da bi se na koncu pretvarao u stajsko gnojivo.

⁴⁰ *Jasenovina* je služila za ispitivanje je li voda pitka. U lokvu ili kamenicu stavljala se jasenova grana i ako bi pustila boju, to je značilo da je voda zdrava. Od crnoga se pak jasena dobivala crna boja kojom se bojilo vunene kabanice i pređu.

⁴¹ U starim su kljenovim deblima pčelari smještali ulišta.

⁴² Usp. RSKNJ 12: 674.

⁴³ U povijesnim se vrelima spominje ojkonom *Pasja Sila*.

⁴⁴ U Zaostrogu je zabilježen apelativ *supina* upravo u tome značenju (Sk 3: 363).

‘vrsta morskoga puža, ogrc, Trococholea turbinata’), *Vèprīc*⁴⁵ (: *vepar*), *Vòlicije* (: *vol*).

U toponimiji su se Makarskoga primorja odrazili različiti nazivi ptica (*kumrić*, *sokol* i *supin*), domaćih životinja (*koza*, *ovca*, *pas* i *vol*) i gmazova (*guja*). U obalnoj su se toponimiji odrazili nazivi stanovnika podmorja (*ugrc*), a u močvarnim predjelima u okolici Baćine nazivi nametnika (*pijavica*).

3.2. Zemljopisna imena od drugih toponima

Āgrāne, *Skadàrić* (< *Skadar*⁴⁶), *Skadàrišće*, *Stùdenačkā plòča*, *Zaòstrog*.

Od oronima *Igar* i *Ostrog* nastali su ojkonomi *Igrane* i *Zaostrog*. Ime albansko-grada Skadra utjecalo je na nastanak toponima *Skadarić* i *Skadarišće*, a hidronimom *Studenac* motiviran je toponim *Studenacka ploča*.

3.3. Toponimi motivirani ljudskom djelatnošću

3.3.1. Toponimi prema izgrađenim objektima, zdanjima

3.3.1.1. Gospodarski objekti: *Bùtīga* (< *butiga* ‘trgovina’ < tal. *bottega*), *Gùvnina*, *Gúvno*, *Jàtva* (usp. *jata* ‘pojata’), *Kàmenice*, *Kupàrci* (< *kupa* ‘crijep’ < mlet. *copa*), *Marīneta* (< *marina* ‘pristanište’ < tal. *marina*), *Mlīnice*, *Mòst* (< *most* ‘pristan u luci, mol’), *Pèškēra* (< *peškera* ‘ribnjak’ < tal. *peschiera*), *Plītīvina* (< *plitva* ‘mala kamenica’; Šamija 2004: 264), *Pòrat* (< *porat* ‘luka’ < tal. *porto*), *Pòrtina*, *Prūgova ògrada* (v. *Pruzi*), *Prūzi* (usp. *pružina* ‘koliba kraj tora za noćivanje čobana’; Sk 3: 61), *Studénac*, *Vèter/Viter*⁴⁷ (< *veter* ‘gumno’; ARj 20: 784), *Vodēnice* (< *vodenica* ‘izdubljeno mjesto u koje se pohranjuje voda’).

Na stočarske se objekte odnose toponimi *Jatva*, *Prugova ograda* i *Pruzi*, a na mjesta na kojima se prerađuje žito *Guvnina*, *Guvno*, *Mlinice* i *Veter/Viter*. Na zbi-rališta se vode odnose toponimi *Kamenice*, *Plitvina*, *Studenac* i *Vodenice*. U mjesnoj su se toponimiji odrazili i nazivi pristaništa *marineta* ‘mala marina’, *most* ‘mol’ i *porat* ‘luka’ te ribarski naziv *peškera*.

⁴⁵ Usp. toponim *Veprinac* kod Opatije.

⁴⁶ Potvrde toponima u kojima nalazimo korijen *Skdr̥s* nalazimo, osim u Crnoj Gori i Albaniji, u Podrinju, Lici i okolici Slavenskoga Broda. Petar Skok (Sk 3: 253) drži da taj toponim prenosi slavensko stanovništvo koje se doseljava na južnoslavenske prostore iz Albanije. U Gradcu kod Neuma zabilježio sam toponime *Voda skadrica* i *Rosava* (riječ je o lokvi), a *Rosafa* je bilo drugo ime Skadra (D. Vidović 2009: 195). Ako imamo u vidu da su na području Gradca živjeli Šimraci (*Šimrak* < alb. *sveti Marko*) i Bajgorovići (usp. alb. *baigë* ‘balega’), da je u okolici zabilježeno prezime Arnaut te da u Lugu (kod Trebinja) postoji i selo *Arbànaškā*, dobivamo sliku razmjera doseljavanja iz Albanije u južnohrvatske krajeve. U vidu dakako treba imati da u albanskom jeziku nalazimo tragove ilirskoga supstrata te je teško, katkad i nemoguće, lučiti što je u našim stranama posljedica migracija iz Albanije, a što prežitak izumrloga ilirskog jezika.

⁴⁷ Da je lik *Veter* stariji, potvrđuje od njega izvedeni toponim *Zaveterje*.

3.3.1.2. Obrambeni i vojni objekti: *Grádac*, *Gràdina*, *Kàštel* (< *kaštel* ‘utvrda’ < tal. *castello*), *Kod kùlē*, *Kùla* (< *kula* ‘utvrda’ < tur. *kule*), *Kùlica*, *Kvartīr* (< *kvartir* < tal. *quartiere sanitario* ‘poljska vojna bolnica’), *Òstrog* (< *ostrog* ‘opkop’), *Pòzjača* (: *zjakati* ‘promatrati’), *Samògrad* (< *samograd* ‘oštra uzvisina okružena dolinama’), *Sinjāl* (< *sinjal* ‘kamen međaš’ < tal. *segno*), *Strážica*, *Tûranj* (usp. lat. *turris* ‘utvrda’).

Na temelju jezičnih podataka moguće je odrediti i vremenski slijed gradnje utvrda u Makarskome primorju. Utvrde su iz ilirskoga razdoblja motivirane slavenskim apelativom *gradina*, srednjovjekovne hrvatske utvrde slavenskim apelativima *grad(ac)* i *ostrog*, a prežitak su gotovo četiristogodišnje osmanlijske vladavine toponimi u kojima je sadržan apelativ *kula*. Na razdoblje mletačke vladavine upućuju toponimi *Kaštel* i *Turanj*, a austrijske (tijekom koje je talijanski jezik dugo bio službenim) *Kvartir*. Na mjesta mogućih stražbenica upućuju toponimi *Pozjača*, *Samograd*, *Sinjal* i *Stražica*.

3.3.1.3. Ruševine: *Dvòrine* (< *dvorine* ‘razvaline dvora’), *Kùlina* (< *kulina* ‘ruševine kule’), *Mìrine* (< *mirine* ‘ostatci zidina’ < *miri* ‘zidine’ < dalm. *mūru*), *Mìrišće*, *Pòlačine* (< *polačine* ‘ruševine poljske kućice’ < *polača* < dalm. *palašia*).

3.3.2. Toponimi prema obitavalištima te javnim prostorima i putovima

Bórak (< tal. *borgo* ‘podgrađe’), *Čista* (< *cista* < **cěsta*), *Dvóri* (< *dvor* ‘kvalitetnije građena kuća’), *Křst* (< *krst* ‘raskrižje’), *Làz* (< *laz* ‘utabana staza’), *Mâlā* (< *mala* ‘mahala, zaselak, dio sela’ < tur. *mahalle*), *Ráskršće*, *Sèlo*, *Skālice* (< *skalice* ‘ulica sa stubama’), *Stāze*, *Štrāda* (< *štrada* ‘ulica’; usp. tal. *strada*).

Većina je toponima iz te skupine motivirana nazivima putova i staza (*cesta*, *laz*, *skale*, *staza* i *štrada* ‘ulica’) te raskrižja (*krst* i *raskrsnica*). Na tipove se naselja odnose apelativi *ma(ha)la* ‘zaselak’ i *selo*, a na naselje pod negdašnjom utvrdom toponim *Borak*.

3.3.3. Toponimi prema gospodarskoj djelatnosti

3.3.3.1. Toponimi u svezi s poljoprivrednom djelatnošću

3.3.3.1.1. Toponimi u svezi s uzgojem kulture i tipovima obradivoga zemljišta: *Grāšće* (< *grah*), *Lòzina*, *Pòdvòrnica* (< *podvornica* ‘najbolja njiva u selu’), *Smòkovina* (< *smokva*⁴⁸ ‘*Ficus carica*’), *Smòkven*, *Smòkvice*, *Vlāka* (< *vlaka* ‘zavučena duga njiva’), *Vîtina*.

⁴⁸ Iako se toponimi motivirani apelativom *smokva* najčešće odnose na predio zasađen istoimenim voćem, dio ih je moguće povezati sa slavenskom osnovom *smokъ* ‘zloduh, zmaj’ (usp. Šimunović 2004: 196). Moguće je da je i jedan dio toponima motiviran apelativom *smok* ‘mliječne predačvine’.

Nazivima su zemljišnih čestica motivirani toponimi *Podvornica* i *Vrtina*. Apelativ *vlaka* u dijelovima bližim moru označuje zavučenu dugu njivu, a u biokovskim vrletima na krševito zemljište sa slabom ispašom (Šamija 2004: 409). Toponimi koji sadržavaju apelative *grah*, *loza* i *smokva* upućuju na neke poljodjelske kulture koje su bile zastupljene na obrađenome području.

3.3.3.1.2. Toponimi u svezi s veličinom i granicom obradivoga zemljišta: *Kānap* (< *kanap* ‘mjera za površinu, 3862 m²’ < mlet. *campo*), *Mèđi dolac*, *Podmèđine*.

Prežitak je mletačke uprave mjerna jedinica *kanap*. Bila je to osnovna mjerna jedinica pri dodjeli zemljišta osobama koje su zadužile Mlečane u mletačko-osmanlijskim ratovima koncem 17. i početkom 18. stoljeća. Ostali toponimi iz te skupine sadržavaju apelativ *međa* ‘granica među posjedima’.

3.3.3.1.3. Toponimi u svezi s privođenjem tla kulturi: *Kopàčine*, *Kosirišće* (< *kosir* ‘vrsta oruđa, sjekač sa zavnutim vrhom’), *Košnjāk*, *Krčevine*, *Krjava* (< *krjava* ‘oporavljena zemlja’), *Požarine*, *Pròsik*, *Sinòkoše*, *Tribić* (< **trēb* ‘krčevina’), *Žaròvnik*.

Većina se toponima iz te skupine odnosi na krčevine i mjesta koja su spaljena kako bi se dobilo plodno tlo (*Krčevine*, *Požarine*, *Prosik*, *Tribić* i *Žarovnik*). Načinom obradbe poljoprivrednoga zemljišta motivirani su toponimi *Kopàčine*, *Kosirišće*, *Košnjak* i *Sinokoše*.

3.3.3.2. Toponimi u svezi s uzgojem životinja

3.3.3.2.1. Toponimi u svezi sa stočarstvom i obitavalištima za stoku: *Bàcina*, *Kimet* (< *kimet* ‘cijena’ < tur. *kıymet*), *Kòtišina*, *Na òboru*, *Na stáni*, *Òbor* (< *obor* ‘ograđeni prostor za stoku’), *Počivala* (< *počivalo* ‘odmorište za pastire’), *Stòpanj dólac* (usp. *stopanin*⁴⁹ prva osoba u pastirskome poretku), *Zágon* (< *zagon* ‘ograđeno mjesto na kojem se okuplja stoka’).

U toj su se skupini toponima najčešće odrazili nazivi za ograđena mjesta na kojima boravi stoka ili se u nj zagoni: *obor* i *zagon*. Na moguća mjesta trgovinske razmjene stočara mogao bi upućivati toponim *Kimet*. Na pastirske nastambe i odmorišta upućuju apelativi *počivala* i *stan*⁵⁰, a na stočarsku hijerarhiju nazivi *bač* i *stopanin*.

3.3.3.3. Toponimi u svezi s ostalim gospodarskim granama: *Knīć* (usp. *kna*⁵¹

⁴⁹ Navedeni apelativ Petar Skok (Sk 3: 339) izvodi od ilirskoga **stapanus* (Sk 3: 339), ali metaforizacijom već u crkvenoslavenskome apelativ *stopanь* označuje gospodar. U srednjoj se i južnoj Dalmaciji te Hercegovini ušćevala riječ *stopanica* koja je ponegdje označivala glavnu kućanicu (npr. Imotski), a ponegdje pastiricu koja je bila zadužena za mužnju i proizvodnju sira (npr. Zablje i Popovo).

⁵⁰ U Zabiokovlju je apelativ *stan* u novije vrijeme poprimio i značenje pojate, tj. kućice u polju ili brdu (Šamija 2004: 338).

⁵¹ Skok navodi glagol *kniti* ‘bojiti knom’ koji je zabilježio Mihovil Pavlinović. Ojkonim *Knīć* bilježimo i u Šumadiji u središnjoj Srbiji.

‘istočnjačka žutocrvena boja za kosu i nokte dobivena od istoimene biljke; boja za kosu uopće’; RSKNJ 9: 661), *Päkline* (< *paklina* ‘smola’), *Sidrine*, *Sùbotišće*.

Na mjesta mogućih rudnika upućuje toponim *Pakline*, a na sidrišta toponim *Sidrine*. Na sajmove (koji su se uglavnom održavali subotom) upućuje ojkonom *Subotišće*.

3.3.4. Kulturnopovijesna uvjetovanost toponima

3.3.4.1. Toponimi u svezi s upravnom i vojnom vlašću: *Napolèon*, *Zádužbina*, *Zàkladnica*, *Žùpanja*.

Na kratkotrajnu francusku vladavinu upućuje toponim *Napoleon*, a na darovatelje crkve i općinstva toponimi *Zadužbina* i *Zakladnica*. Hidronim *Županja* ‘županova zemlja’ prežitak je negdašnje administrativne podjele na župe.

3.3.4.2. Toponimi u svezi s mjesnom poviješću i mjesnim predajama: *Krvàvica* (< *krvavac* ‘krvni osvetnik’), *Prčija* (< *prčija* ‘miraz’), *Strätinovac*, *Tròje gòmile*⁵².

Na mjesta mogućih povijesnih bitaka upućuju toponimi *Krvavica* i *Stratinovac* (usp. *stratište*).

3.3.5. Toponimi uvjetovani duhovnim i vjerskim životom zajednice

3.3.5.1. Toponimi nazvani po crkvenim građevinama i posjedima: *Břskovac*, *Crkvina*, *Góspa*, *Kampànil* (< *kampanil* ‘zvonik’ < tal. *campanile*), *Kàpelica*, *Kríž*, *Pelègrin*, *Sàmostàn*, *Stòmárica*, *Sùcurāj*, *Sùsvid*, *Sùtvid*, *Sùtikla*, *Sutílija*, *Svèti Ílija*, *Svèti Júre*, *Svèti Kríž*, *Svèti Libèràn*, *Svèti Pètar*, *Svèti Ròko*, *Svèti Štìpàn*.

U mjesnoj je toponimiji ušćevano šest toponima uvjetovanih dalmatskim pridjevom *san(c)tu(s)*: *Stomarica* (Sveta Marija) u Brelima, *Susvid* (sveti Vid), *Sutikla* (sveta Tekla) i *Sutilija* (sveti Ilija; postoji i toponim *Guvno Sutilije*) u Podgori, *Sućuraj* (sveti Juraj) u Drašnicama te *Sutvid* (sveti Vid) u Živogošću. Koji se od navedenih toponima odnose na sakralna zdanja nastala do kraja 10. stoljeća, a koji su toponimi nastali kasnije analogijom, pokazat će arheološka istraživanja.⁵³ Na mjesta negdašnjih crkava upućuje i toponim *Crkvine*, a toponim *Pelegrin* (rt u Brelima) mogao bi upućivati na mjesto negdašnje crkvice ili na štovanje sveto-ga Pelegrina kojemu su posvećene crkvice na Hvaru i Ugljanu, a možda i na Šolti (Marasović-Alujević – Lozić Knezović 2011: 426). Toponim *Brskovac* mogao bi upućivati na štovanje svetoga *Brcka*, tourskoga biskupa koji je živio u 5. stoljeću.⁵⁴ Iz mjesne je toponimije razvidno da se u Makarskome primorju štuju i sveti

⁵² Riječ je o dvama lokalitetima u Podgori za koje postoji predaja da su grobišta od davnina (Šunde 1999: 43).

⁵³ U najcjelovitijem radu koji popisuje sakralne toponime koji sadržavaju navedeni dalmatski pridjev Šimunović (1996.) navodi toponime *Sutvid* (Susvid) i *Sutikla*.

⁵⁴ Kršćanskim imenom *Brcko* motiviran je i toponim *Brckovljani* kod Dugoga Sela. Na upozorenju na tu mogućnost zahvaljujem akademiku Petru Šimunoviću.

Jure, Liberan, Petar, Roko i Stjepan.

3.3.5.2. Prežitci pretkršćanskih vjerovanja: *Īgar*, *Pèrùn*, *Triščàna*, *Triščeni pòtok*, *Vilènjača*, *Vilinovac*.

Brdo *Perun* u Baćini (Šimunović 2009: 334) dobilo je ime po slavenskome božanstvu munje i groma, a pod njim se nalazi zaselak *Triščana* (< *trěskъ 'grom') te *Triščeni potok*. Toponimi *Vilenjača* i *Vilinovac* upućuju na pučka vjerovanja u vile. Igrišta (usp. toponim *Igar*⁵⁵) jesu pak duhovna središta sela (ponajprije u istočnoj Hercegovini), a označuju mjesta na kojima po noći *igraju vile*.

3.3.5.3. Ostali elementi duhovne kulture: *Bòžjā nĵivica*, *Grèbine*, *Kàluđer*, *Kòlednik*, *Stârō šimàtōrije* (< *šimatorija* 'groblje').

Na grobišta upućuju toponimi *Grebine* i *Staro šimatorije*. Oronim *Kaluđer* upućuje na moguće redovničko djelovanje, a *Kolednik* na običaj čestitanja Božića raširen u srednjoj i južnoj Dalmaciji.

3.4. Toponimi antroponimnoga postanja

Najviše je toponima antroponimnoga postanja tvoreno od prezimena koja su nosili stanovnici Makarskoga primorja i Zabiokovlja. U mjesnoj su se toponimiji tako odrazila sljedeća prezimena nastala od osobnih imena: *Aleksić* (< *Aleksa* < *Aleksandar*), *Andrijašević* (< *Andrijaš* < *Andrija*), *Antunović* (< *Antun*), *Baleta*⁵⁶ (< *Bale* < *Baleslav*), *Barišić* (< *Bariša* < *Bare* < *Bartolomej*), *Bartulović* (< *Bartul* < *Bartolomej*), *Barbarić* (< *Barbara*), *Batoš* (< *Batoš* < *Bato*⁵⁷), *Beroš* (< *Beroš* < *Bero* < *Berislav*), *Biloš* (< *Biloš* < *Bile* < *Biloslav*), *Borić* (< *Boro* < *Borimir*/*Borislav*), *Bošković* (< *Boško* < *Božo* < *Božidar*), *Budoč* (< *Budoč* < *Budimir*/*Budislav*), *Bulat* (< tur. *Bulat*), *Cvitanović* (< *Cvitan* < *Cvito* < *Cvitomir*), *Čikić* (< *Čiko* < *Ćiril*), *Dejić* (< *Dejo* < *Desimir*/*Desislav*), *Divić* (< *Diva* 'Djeva'), *Dragičević* (< *Dragić* < *Drago* < *Dragomir*/*Dragoslav*), *Điko* (< *Điko* < *Đikan*⁵⁸), *Franković* (< *Franko* < *Frane*/*Frano*), *Gabrić* (< *Gabro* < *Gabrijel*), *Gaće* (< *Gaće* < *Gabrijel*), *Gašpar*, *Giljević* (< *Gilje* < *Gligorije* 'Grgur'), *Gojak* (< *Gojak* < *Gojo* < *Gojimir*/*Gojislav*), *Grubiša*, *Grubišić* (< *Grubiša*), *(H)asan* (< *Hasan*), *Hrštić* (< *Hristo* < *Hristofor* 'Kristofor'), *Ivandić* (< *Ivanda* < *Ive* < *Ivan*), *Ivanić* (< *Ivan*), *Ivičević* (< *Ivič* < *Ive* < *Ivan*), *Jakić* (< *Jako* < *Jakov*), *Jakir*, *Jelaš*⁵⁹ (usp. *Jelašin*), *Jorgić* (< *Jorga*⁶⁰), *Jozipović* (< *Jozip* 'Josip'), *Jukić* (< *Juka* < *Jure* < *Juraj*), *Juranović*

⁵⁵ RSKNJ (7: 212) bilježi svezu *u igar* 'u trku, u skok, poskakujući'.

⁵⁶ Osobno ime *Baleta* bilježi ARj (1: 164).

⁵⁷ Osobna imena *Bata*, *Batić*, *Batinja*, *Bato*, *Batolja* i *Batković* spominju se od 13. st. (ARj 1: 206).

⁵⁸ Navedeno se osobno ime dovodi u svezu s glagolom *džikati* 'naglo izrasti'.

⁵⁹ Zabilježeno je i ime volu *Jelaš* (ARj 4: 575).

⁶⁰ Osobno ime *Jorga* bilježi ARj (4: 658). Škaljić (1979: 373) bilježi i apelativ *jorga* 'vrsta konjskog hoda odnosno konjskog poigravanja pri kome se jahač ne drmusa nego ugodno na sedlu sje-

(< *Juran* < *Jure* < *Juraj*), *Juričić* (< *Jurica* < *Jure* < *Juraj*), *Jurić* (< *Jure* < *Juraj*), *Klaričić* (< *Klarica* < *Klara*), *Kostanić* (< *Kostan* < *Kosta* < *Kostantin*), *Kurtić* (< tur. *Kurt*), *Lučić* (< *Luka*), *Makić* (< *Mako* < *Maksim* < *Maksimilijan*), *Mari-nović* (< *Marin*), *Marković* (< *Marko*), *Maras* (< *Maras* < *Maro* < *Marin*), *Maslarda* (< *Maslarda* < *Masle* < *Mase* < *Toma*⁶¹), *Matić* (< *Mate* < *Matej*), *Matijašević* (< *Matijaš* < *Matej*), *Matutinović* (< *Matutina* < *Mate* < *Matej*), *Medić* (< *Medo*), *Mihaljević* (< *Mihalj* < *Miho* < *Mihovil*), *Miljačić* (< *Miljača* < *Mila* < *Miloslav*), *Miočević* (< *Mioč* < *Mijo* < *Mihovil*), *Morović* (< *Moro* < *Mavro*), *Musić* (< tur. *Musa* ‘Mojsije’), *Novak*, *Pavišić* (< *Paviša* < *Pavao*), *Pavlović* (< *Pavao*), *Peko* (< *Peko* < *Petar*), *Perić* (< *Pero* < *Petar*), *Petrović* (< *Petar*), *Pirak* (< *Pirak* < *Piro* ‘Petar’), *Prlac* (< *Prle* < *Predimir/Predislav*), *Prlenda* (< *Prle* < *Predimir/Predislav*), *Prodan*, *Radojković* (< *Radojko* < *Rade* < *Radomir/Radoslav*), *Radon(j)ić* (< *Radonja* < *Rade* < *Radomir/Radoslav*), *Rašmović* (< *Rašmo*⁶² < *Rašman*), *Rudan*⁶³, *Rudelj* (< *Rudo* < *Rudan*), *Rusendić* (< *Rusenda* < *Rusa*; usp. *Ruža*), *Skender* (< tur. *Sken-der* ‘Aleksandar’), *Slako* (< *Slako*⁶⁴), *Ščekić* (< *Šček*; usp. *Ščepo* < *Ščepan* ‘Stjepan’), *Šimić* (< *Šime* < *Šimun*), *Šimunović* (< *Šimun*), *Tomić* (< *Toma*), *Urlič* (< *Urle* < *Urso* ‘Ursus’), *Ursić* (< *Urso*), *Visković* (< *Vicko* < *Vice* < *Vicencije*), *Vitasović* (< *Vitas* < *Vito* < *Vitomir*), *Vranješ* (< *Vranješ* < *Vrane* ‘Franjo’), *V(u)inac*⁶⁵ (< *Vujinac* < *Vujina* < *Vujo* < *Vuk*), *Vuković* (< *Vuk*), *Žarković* (< *Žarko*), *Živković* (< *Živko*).

Znatan je i udio prezimena nadimačkoga postanja koji su se odrazili u mjesnoj toponimiji. Vanjstinom su prvotnih nositelja i nazivima dijelova tijela motivirana prezimena *Bradarić* (< *brada*), *Brkulj* (< *brkulj* ‘brkata osoba’), *Livak* (< *livak* ‘ljevak’), *Mrkić* (< *mrk* ‘taman, crn’), *Mrkušić* (usp. *Mrkić*) i *Nogić* (< *noga*), a tjelesnim nedostacima te govornim i duševnim manama *Kržanić* (: *kržljav*⁶⁶), *Klja-kić* (< *kljako* ‘kljasta, sakata osoba’), *Nemčić* (usp. *nijemac* ‘nijema osoba’), *Sumić* (< *sum*⁶⁷ ‘nadimak čeljadetu sumanutu’; ARj 16: 935), *Šunde* (< *šunde*⁶⁸ ‘osoba koja govori kroz nos’; ARj 17: 882), *Ševelj* (< *ševaljati* ‘teturati’; ARj 17: 574) i *Vr-di* (< tur. *yorga*).

⁶¹ Prezime *Maslač* jedno je od starijih hrvatskih prezimena u istočnoj Hercegovini. U mjesnim govorima između Neretve i Boke kotorske postoji glagol *māslati* u značenju ‘lagati, varati’ za kojim se povodi pučka etimologija. Prezimena su *Masle*, *Maslešić* (od 1468.), *Maslo*, *Maslov* i *Maslović* na dubrovačkome području te *Maslač/Maslarda/Maslardić* u Zažablju potvrđena veoma rano, a 1588. spominje se i konavoski zaselak *Maslese* (KV 2: 295).

⁶² Osobno ime *Rašmo* bilježi ARj (13: 391).

⁶³ Osobno je ime *Rudan* nadimačkoga postanja (< *rud* ‘kovrčav’).

⁶⁴ Osobno ime *Slako* (vjerojatno od *Slavko* < *Slavomir*) bilježi ARj (15: 419).

⁶⁵ Prezime se u Zaostrogu i Slivnu (kamo se dio nositelja prezimena odselio) najčešće izgovara *Vinac*.

⁶⁶ Usp. *kržle* ‘kržljava janje ili kržljava mladunče bilo koje druge životinje’ (Šamija 2004: 174).

⁶⁷ Riječ je zabilježio Mihovil Pavlinović.

⁶⁸ Riječ je zabilježio Mihovil Pavlinović.

can (: *vrcan* ‘osoba koja naglo trza glavom’). Duševnim su osobinama prvotnih nositelja uvjetovana prezime *Jagmić* (< *jagmiti se* ‘otimati se oko čega’) i *Lović* (: *loviti*⁶⁹). Na rodbinske nazive upućuju prezimena *Babić* (< *baba*), *Čikić* (< *čiko* ‘stric’), *Čović* (< *čovo* ‘hip. od čovjek’), *Mendeš* (usp. alb. *mëndesh* ‘dojenče’; Nosić 1998: 196) i *Pobrica* (< *pobrica* < *pobro* ‘pobratim’). Nazivima su titula i položajem prvotnih nositelja u društvu motivirana prezimena *Ban* i *Banović* (< *ban*), *Carević* (< *car*), *Despot* (< *despot* ‘samovoljni vladar’), *Kraljević* (< *kralj*), *Knežić* (< *knez*), *Kontić* (< tal. *conte* ‘knez’), *Pašalić* (< *pašalija* ‘osoba u pašinoj službi’ < tur. *paşali*) i *Rabušić* (< *rab* ‘sluga, kmet’). U prezimenima *Kačić* (< *kača* ‘zmija’), *Kosović* (< *kos*), *Pivčević* (< *pivac* ‘pijetao’), *Škanjurević* (< *škanjur* ‘kobac, vrsta ptice’) i *Turina* (< *turina* ‘veliki divlji bik’ < tur; ARj 18: 925) odrazili su se nazivi životinja, a u prezimenu *Eljdan* (< *heljda* ‘vrsta žitarice, Fagopyrum esculentum’) biljni naziv. Na predmete iz svakodnevne uporabe upućuje prezime *Batinić* (< *batina*), *Kukulj* (< *kukulj* ‘klupko’; Šamija 2004: 175) i *Šošić* (usp. alb. *shoshë* ‘rešet’; Nosić 1998: 236), na odjevne predmete prezime *Granić* (< *grana* ‘crvena tkanina’).

Od naziva zanimanja nastala su prezimena: *Alačević* (< *alac* ‘halač, obrtnik koji se bavi pucanjem pamuka i vune’ < tur. *hallaç*), *Alfir* (< *alfir* ‘zastavnik’ < tal. *alfiere*), *Barbir* (< *barbir* ‘vidar’ < tal. *barbiere*), *Čuvalo* (< *čuvalo* ‘čuvar’), *Kolundžić* (< *kolundžija* ‘kujundžija, zlatar’ < tur. *kuyuncu*), *Kozarić* (< *kozar* ‘osoba koja goji koze’), *Kuluz* (< *kuluz* < *kalauz* < tur. *kılavuz* ‘vodič’⁷⁰), *Pećar* (< *pećar* ‘osoba koja proizvodi vapno’), *Puharić* (< *puhar* ‘osoba koja lovi puhove’), *Ribarević* i *Zlatar*. Prema zanimanju prvotnih nositelja vjerojatno je nastalo i prezime *Garačeli* (usp. tal. *garzella* ‘sprava za čupavljenje tkanine’). Nepoznata mi je motivacija prezimena *Jatić*, *Laščić* (možda prema *doći u laštvo* ‘priženiti se’) i *Žarnić*.

U mjesnoj su se toponimiji odrazili sljedeći obiteljski nadimci *Bakrać* (usp. *bakraç* ‘bakreni kotao’ < tur. *bakraç*), *Banovi* (< *Ban*), *Bezer* (< *bezer* ‘siromah’ < perz. *bî-zer* ‘siromah’), *Cvitačke* (nositeljice prezimena Cvitanović), *Duduk* (< *duduk* ‘glupan’ < tur. *dūdük* ‘vrsta svirale’), *Kajini* (< *Kajo*), *Kovačić* (< *kovač*), *Kudrić* (: *kudrav* ‘kovrčav’), *Linčir* (usp. *linčerna* ‘vrsta ribe’), *Lisica*, *Lončar*, *Matkovac* (< *Matko* < *Mate*), *Musini* (< *Musa*), *Španjić* (< *španj* ‘vrsta čvorastoga drveta’, ARj 17: 723) i *Tabić* (< *tabo* ‘osoba koja tabači, koja koga na što primorava’ < tur. *tabak*), odnosno osobni nadimci *Bodan* (< *bodan* ‘zajedljiv, svadljiv’), *Bušo* (< *Bušo* < *Budimir/Budislav*), *Coto* (< *coto* ‘cotavac, hroma osoba’ < mlet. *zoto*), *Bučo* (< *bučo* ‘dijete koje se voli bućkati’; Šamija 2004: 464), *Čočo* (< *čočo* ‘čovječuljak’), *Ćuskija* (< *ćuskija* ‘pijanac’ < *ćuskija* ‘poluga za dizanje tereta’ < *küskü*), *Pliska* (< *pliska*⁷¹ ‘nečista, prljava žena’; Šamija 2004: 263) i *Strupar* (< *strupar* ‘vidar’).

⁶⁹ RSKNJ (11: 528) u Poljicima bilježi ime psa *Lóvo*.

⁷⁰ Skok (Sk 2: 19) bilježi u Zažablju tvrdnju uskoka da u Zažablju žive „Calauzy et Martolosi“ te je očito da kaluze drži vojnicima. Lik *kuluz* (< *kalauz*) bilježi ARj (5: 771).

⁷¹ ARj (10: 64) bilježi apelativ *pliska* u Imotskome sa značenjem ‘žena koja se vele previja’.

U mjesnoj su toponimiji okamenjena pak osobna imena *Andrijaš* (< *Andrija*) *Antun*, *Bogeta* (< *Bogo* < *Bogoslav*), *Čubrijan* (usp. *Ciprijan*), *Ćurilo* (< *Ćiril* 'Ćiril'), *Dašinka* (< *Daša*), *Dobrogost*, *Dumac* (< *Dumo*⁷² 'hip. od Dominik'), *Iko* (< *Ivan*), *Jure* (< *Juraj*), *Mara* (< *Marija*), *Maras* (< *Maro* < *Marin*), *Mijo* (< *Mijo* < *Mihovil*), *Rade* (< *Radomir/Radoslav*), *Radovan*, *Radaš* (< *Rade* < *Radomir/Radoslav*), *Stipan*, *Viko* (< *Vicencije*) i *Žan* (< *Ivan*).

3.4.1. Višerječni toponimi antroponimnoga postanja

3.4.1.1. Toponimi od antroponima i zemljopisnoga naziva: *Bánova plđča*, *Barbírev brîg*, *Bàtinova jût*, *Bušina vòda*, *Dúmčev dòlac*, *Grànića pòtok*, *Jákića kùk*, *Pékin pòtok*, *Vàla Viskovića*.

3.4.1.2. Toponimi od antroponima i gospodarskih naziva: *Āntūnovo gúvno*, *Bàletine stànine*, *Bàrišina tòrina*, *Bàtoševo gúvno*, *Cótino gúvno*, *Lóvića ògrada*, *Pòbričina ògrada*.

3.4.1.3. Toponimi od antroponima i naziva za obitavališta, javne prostore i puteve: *Aláčeve kùće*, *Āleksića kùće*, *Bàrišića zidina*, *Bògetina zidina*, *Čičkićine kùće*, *Ćustijina kùća*, *Frà Stipānove zidine*, *Gáčeve kùće*, *Kāčičeve zidine*, *Kùluzove kùće*, *Márin lāz*, *Màslārdina zidina*, *Môrovića lāz*, *Pāvlovića zidina*, *Prlèndića mālā*, *Rádina kùća*, *Šírīća kùće*, *Tòmića kùće*.

3.4.2. Jednorječni toponimi antroponimnoga postanja

3.4.2.1. Toponimi od posvojnoga pridjeva: *Bìokovo*⁷³, *Stríževo*.

3.4.2.2. Toponimi antroponimnoga postanja s toponomastičkim sufiksima: *Bilòševac*, *Bodānice*, *Brāduša*, *Būcavica*, *Būcina*, *Budòčišće*, *Ćurilo*, *Dāšinka*, *Dobrògošće*, *Īkovac*, *Júrevina*, *Jūrićevac*, *Knjèžina*, *Kòprčinovac*, *Kòzarovice*, *Kukúljevača*, *Mārasovac*, *Marínovac*, *Matijásevica*, *Mātkōvci*, *Mijovača*, *Plíšćevac*, *Podrādonjica*, *Radásevica*, *Radovánjac*, *Rudānuša*, *Strūpina*, *Škanjúrevac*, *Víkovica*, *Vūkovača*, *Zlatārac*, *Žānjeva*, *Žārkovača*, *Žívkovača*, *Živògošće*.

U toponimiji Makarskoga primorja odrazili su se sufiksi *-ac*, *-ača*, *-evac/-ovac*, *-evina/-ovina*, *-ica*, *-ina*, *-inka*, *-je* i *-uša*.

3.4.2.3. Antroponimi u funkciji toponima:

Aláči, *Āleksići*, *Alfírevići*, *Andrijásevīći*, *Andrijáši*, *Antúnovići*, *Āsani*, *Bābići*, *Bánovi*, *Bánovići*, *Bārbarīći*, *Bartúlovići*, *Bàtinići*, *Beròši*, *Bezèri*, *Bórići*, *Bòškovići*, *Brkúlji*, *Bukljáši*, *Bùlati*, *Būrići*, *Cārevići*, *Cvitānovići*, *Cvitačke*, *Čòče*, *Čòvići*, *Čubrijān*, *Čúvalo*, *Dèjani*, *Dèspoti*, *Dívići*, *Dragíčevīći*, *Dūduci*, *Ādikovići*, *Ēljđani*, *Frāničevīći*, *Frānkovići*, *Gábrići*, *Garāčeli*, *Gāšpāri*, *Gíljevīći*, *Gòjāci*, *Grānići*, *Grūbiše*, *Grūbišīći*, *Īvāndīći*, *Īvanići*, *Īvičevīći*, *Jāgmīći*, *Jakīri*, *Jelāši*, *Jōrgīći*, *Jòzipovići*, *Júkići*, *Jurānovići*, *Jūričīći*, *Jūrić*, *Kāčīći*, *Kájini*, *Klāričīći*,

⁷² Usp. Ivanova 2006: 151.

⁷³ Opširnije o postanju toponima i mjesnim likovima vidjeti u Alerić (1989).

Kljácići, Kolundći, Kosòvići, Kòstanići, Kovácići, Kátici, Kònto, Kòrtici, Kraljevići, Křžanići, Kúdríci, Kúrtici, Lášcići, Làušíc, Linčiri, Lìsice, Liváci, Lončari, Lùčići, Mákići, Mārasi, Marínovići, Márkovići, Mátici, Matijásevići, Matutínovići, Médići, Menděši, Miháljevići, Miljačići, Mióčevići, Mrkići, Mrkušiči, Músi-ni, Némčiči, Nògići, Nováci, Pašalíci, Pàvišiči, Pećari, Périći, Pètrovići, Pírci, Pívčevići, Prláci, Pròdani, Pùharići, Ràbušiči, Rádići, Radójkovići, Rášmovići, Ribāri, Ribičići, Řstiči, Rùdelj, Rùsēndiči, Skēnder, Slákići, Sùčiči, Súmići, Šćeki-ći, Ševèlji, Šímići, Šimúnovići, Šóšiči, Škrábići, Špánjici, Šúndiči, Tábići, Tomá-ši, Tópići, Tùrinići, Ūrlíci, Ūrsići, Vínici, Vitásovići, Vládići, Vřcani, Vranjēši, Ze-lénki, Zùbačići, Žarníci.

Većina je toponima iz te skupine nastala pluralizacijom od prezimena ili obiteljskih nadimaka stanovnika Makarskoga primorja. Uzimanje gotovih antroponima nije odlika slavenskih jezika i novija je pojava te u Makarskome primorju nahodimo primjere *Čuvalo, Laušić, Rudelj* i *Skender*.

3.5. Toponimi etničkoga ili etnonimskoga postanja

Báčinskā jezèra, Báškā Vòda, Báško pòlje, Gráčkē stīne, Mākarskā, Tùrskā pēc, Rāvnā vlašká.

Etničkoga su postanja toponimi *Baška Voda* i *Baško polje* (< *Bast*), *Baćinska jezera* (< *Baćina*), *Gracke stine* (< *Gradac*) te *Makarska* (< *Makar*). Na etnonime *Turčin* i *Vlah* upućuju toponimi *Turska peč* i *Ravna vlaška*.

3.6. Toponimi nejasna postanja ili motivacije

Bäst, Bídol⁷⁴, Bríkva⁷⁵, Čùrljak, İzbitac, Kàdele, Kăpēc, Lištün, Litnoga, Mākār, Nēvesta⁷⁶, Osējava⁷⁷, Račvājele, Rāmova, Stěgoša, Šāpašnik, Tòpol, Tribūnj⁷⁸, Trkulja, Vālap (para iz lonca), *Zúč, Zùmaće.*

⁷⁴ Možda je riječ o toponimu povezanom s kakvom zaboravljenom narodnom predajom. Naime, Mihovil Pavlinović bilježi apelativ *bida* 'žensko čeljade koje za čim žali' (ARj 1: 288).

⁷⁵ Možda je toponim moguće povezati s glagolom *brijeći* 'čuvati' te se na njemu nekoć mogla nalaziti stražbenica.

⁷⁶ Možda je toponim usporediv s ojkonomom *Nevest* u Drniškoj krajini koji bi mogao biti predrimski ili rimski. Naime, preko *Neveste/Nevisti* prolazio je put koji je od rimskoga naselje u Brelima vodio prema zaleđu (Tomasović 2009: 306).

⁷⁷ Možda prema glagolu *oseknuti* i apelativu *oseka*.

⁷⁸ Možda je riječ o toponimu pridjevskoga postanja nastalome prema antroponimu *Tribun*. Naime, u Slovenaca su u 12. st. potvrđena osobna imena *Trēbo, Trēbьko, Trebuša, Trebušnik* i *Trebwit* < *Trēbovidь* (Bezljaj 2003b: 878). Veoma su rano potvrđeni i toponimi *Trebež* (1111.), *Trebnje* 1163., *Trebinja* u Karantaciji, *Trebija* 1291. (Bezljaj 2003a: 230; Bezljaj 2003b: 878). Na hrvatskome ozemlju nisu potvrđeni antroponimi tvoreni od korijena **trēb-*, ali su svakako postojali. U to se možemo uvjeriti na primjeru toponimije. Naime, kod Trebinja se 1127. spominje selo *Trebihovo* (ARj 18: 578). Očito je riječ o ojkonomu pridjevskoga podrijetla (< **Trebiha; Trebihovo* 'Trebihovo selo'). Sličnoga su postanja i ojkonomi *Trebimlja* i *Trijebanj* u Popovu.

4. Jezična raslojenost toponima

Najstariji je sloj koji se odrazio u toponimiji Makarskoga primorja predrimski. On obuhvaća odraze apelativa neindoeuropskoga mediteranskog postanja te ilirske jezične prežitke. Napominjem da su navedeni jezici veoma slabo poznati, pa je tako i pripadnost toponima tomu sloju najteže odrediti. Predrimskomu sloju obično se pridružuju toponimi koje ne možemo izvoditi iz grčkoga i latinskoga. Tomu sloju u Makarskome primorju najvjerojatnije pripadaju toponimi *Bast*, *Garma*, *Lapčanj* i *Makar*.

Odraze latinskih ili dalmatskih apelativa nahodimo u sljedećim toponimima: *Griža* (< *griža* 'hrid' < dalm. *grediu*), *Mirine* (< dalm. *mūru* 'zid'), *Peča* (< *peča* 'komad obradiva tla'; vulg. lat. *pettia*), *Ploča* i *Plokališće* (< *ploča/ploja* 'kvadratni kamen' < grč. *πλαξ, πλακός* 'zamka za ptice'), *Polačine* (< *polača* 'velika seoska kuća' < dalm. *palat^sia* 'poljska kućica'), *Spile* i *Žukovac* (< lat. *Junceus*). Romanskoga su postanja neizvjesne starosti toponim *Balabra* (< *balabra* 'lopar, lopata za pečenje kruha') i *Žbara* (< *žbara* 'dugi željezni čavao'). Navedenoj skupini pripadaju i odrazi apelativa grčkoga (*ploča/ploka*, *spila*) ili galskoga (*peča*) postanja koji su u hrvatski jezik ušli dalmatskim posredništvom. Treba napomenuti da su predrimski i dalmatski sloj na obrađenome području ipak znatno manje zastupljeni nego na susjednim dalmatinskim otocima.

Mlađemu romanskom sloju pripadaju toponimi: *Butiga* (< tal. *bottega*), *Kanap* (< *kanap* '3862 m² < mlet. *campo*), *Kaštel* (usp. tal. *castello* 'utvrda'), *Kuparci* (< mlet. *copa* 'crijep'), *Kvartir* (< *kvartir* < tal. *quartiere sanitario* 'poljska vojna bolnica'), *Lanta* (< mlet. *lanta* 'prozorsko krilo'), *Peškera* (< tal. *peschiera* 'ribnjak'), *Porat* (< tal. *porto* 'luka'), *Punta* (< *punta* 'rt' < tal. *punta*) i *Sinjal* (usp. tal. *segno*) i *Štrada* (usp. tal. *strada*). Vlaškoga su postanja toponimi *Baćina* te vjerojatno *Kotišina*. Mlađemu romanskom adstratnom podsloju pripadaju uglavnom kulturno-povijesni i obalni toponimi te gospodarski toponimi povezani s pomorstvom, graditeljstvom i vojnom djelatnošću, a vlaškomu gospodarski toponimi povezani sa stočarskim nazivljem.

Danas su pučanstvu posve neprozirni hrvatski nazivi blatišta (npr. *Lužina* < *luža* 'mokrina'), oronimski nazivi (npr. *Rat* < *rat* 'brdo'), hidronimski nazivi (*Moča* < *moča* 'kalno vrelo') koji se odnose na sastav tla i njegovu (ne)pogodnost za obradbu (*Nerizi* < **nerězъ* 'pustopoljina, neobradivo zemljište', *Rape* < *rapa* 'rupa'), pojedine toponomastičke metafore (*Žbanjica* < *žbanj* 'vrsta posude') te nazivi pojedinih biljaka i biljnih zajednica (*Dubrava* < *dubrava* 'bjelogorična šuma', *Silnji gozd* < *gozd* 'šuma'). Na seobe slavenskoga stanovništva iz Albanije mogli bi pak upućivati toponim *Skadarić* i *Skadarišće*, a na ranu avarsko-slavensku simbiozu toponim *Čaklje*.

U mjesnoj je toponimiji ušćevano dočetano *l* (*Nugal*), dolazi do pojednostavnjivanja suglasničkih skupina (*Dučaci* > **Dupčaci*), promjene *čn* > *šn* (*Dračnice* <

Drašnice), prijelaza *-m > -n* (*Pod Kulon*), u njoj je okamenjen stari oblik lokativa množine (*Na stani*), a ušćuvani su i rijetki ekavizmi (*Koren*). Kao tipične novostokavske značajke navodim ispadanje glasa *h* (*Rpina*, *Vr*) ili njegovo zamjenjivanje glasom *v* (*Suvi potok*, *Zavod*), preskakanje naglaska čak i na predmetak (*Frà Stipānove zidine*) itd. U radu sam imao na umu činjenicu da većina govora Makarskoga primorja uglavnom razlikuje samo jedan par slivenika (*č* i *ć*) te da govori Donjega Makarskog primorja dosljedno provode promjenu *lj > j*.

Dvjestogodišnja je osmanlijska vladavina ostavila traga u nazivima utvrda, ali i u nazivima dijelova naselja (*Mala < mahala* ‘dio naselja, zaselak’ < tur. *mahalle* ‘dio grada, boravište’). Turski je sloj najviše zastupljen među toponimima antroponimnoga postanja i među toponomastičkim metaforama (česti su odrazi predmeta iz materijalne kulture).

U toponimiji Makarskoga primorja nahodimo i primjere hibridne tvorbe od romanske osnove i hrvatskoga sufiksa (npr. *Polačine*, *Baćina*) te turske osnove i hrvatskoga sufiksa (npr. *Kulina*), a na romanske su se osnove često dodavali i hrvatskomu jeziku prilagođeni romanski sufiksi (npr. mlet. *-ino* u *Puntin*).

5. Zaključak

U ovome se radu obrađuje oko 650 toponimskih različenica u Makarskome primorju. U prvome se dijelu rada iznosi kratak povijesni pregled razvoja naselja. Na području su se današnjega Makarskoga primorja nalazila barem dva antička grada – Biston (današnji Bast) i Muccurum (današnji Makar). Konstantin Porfirogenet spominje pak četiri utvrđena grada u Neretvanskoj kneževini: Makar, Brella, Ostrog (današnji Zaostrog) i Lapčanj (današnji Gradac). Većina se ostalih većih naselja u Makarskome primorju spominje od 13. do 15. stoljeća. Temeljna se naselja dijele na zaseoke čija su imena obično tvorena množinskim likovima prezimena ili obiteljskih nadimaka. Pritom je zanimljivo da nakon 15. stoljeća ne bilježim nijedan toponim tvoren sufiksom *-ane/-ani*, dok je sufiksi *-ići* (*-ovići/evići*) iznimno plodan, što je svojstveno za krajeve pogođene snažnim migracijama u razdoblju od 16. do 18. stoljeća (usp. Šimunović 2005: 30).

U drugome se dijelu ukratko jezično raščlanjuju glavni ojkonomi na obrađeno području.

Središnji dio rada zauzima značenjska obradba toponima. Većina je obrađenih toponima antroponimnoga postanja. Njihovom je obradbom omogućen i uvid u razvoj prezimena u Makarskome primorju. U odnosu na druga priobalna hrvatska područja za Makarsko je primorje bilježiti znatniji utjecaj turskoga adstratnog sloja koji je najzorniji u nazivu *mala* (< *mahala*) ‘dio sela, zaselak’. Nadalje, obalnih je toponima razmjerno malo, što je vjerojatno također posljedica čestih smjena stanovništva te činjenice da su se starija naselja nalazila podalje od mora.

Ipak, obalna je toponimija ujedno i najzanimljivija. U njoj su se odrazili pojedini predrimski (*Garma*) i dalmatski apelativi (*Griža*, *Mirine*). U mjesnoj je toponimiji ušćevano čak šest toponima uvjetovanih dalmatskim pridjevom *san(c)tu(s)*, a prežitke slavenske mitologije nahodimo uglavnom u istočnome dijelu obrađenoga područja (usp. toponim *Perun* u Baćini). Uбудućе će biti zanimljivo pratiti stvaranje novih „pomodnih“ toponima. Tako Smiljana Šunde (1999: 18) upozorava kako su toponim *Gornja Podgora* skovali srpski i bosanskohercegovački turisti, a unatoč tomu što ga mjesno stanovništvo ne rabi, dospio je čak i u službenu uporabu. U novije je doba sve veći utjecaj ugostitelja na stvaranje novih toponima pa će i tu pojavu trebati opisati.

Završno je poglavlje posvećeno jezičnim slojevima koji su se odrazili u mjesnoj toponimiji, od najstarijega predrimskog, preko supstratnoga dalmatskog i temeljnoga (i najzastupljenijeg) hrvatskoga do adstratnoga mlađeg romanskog i turskog sloja. Na leksičkoj je razini u mjesnoj toponimiji moguće donekle razlučiti predmigracijsko i poslijemigracijsko razdoblje. U predmigracijskome razdoblju bilježimo dalmatizme i apelative bliskije susjednim čakavskim govorima (što bi moglo upućivati na čakavski supstrat), dok u poslijemigracijskome razdoblju bilježimo češće prežitke turskoga sloja te odraze apelativa zabilježenih u krajevima iz kojih se mjesno stanovništvo doseljavalo. Prostorno se pak obrađeno područje može podijeliti na obalni i kopneni pojas. Obalnomu su području svojstveniji toponimi romanskoga postanja – prežitci višestoljetne romansko-hrvatske simbioze, a kopnenomu turskoga iako je, primjerice, apelativ *mala* ‘mahala’ zabilježen u obama pojasovima. Obalno je područje mnogo siromašnije toponimima vjerojatno i stoga što je u starijim razdobljima bilo slabije nastanjeno te stoga što ribarstvo na spomenutom području nije bilo odveć razvijeno. Slično je i u Poljicima u kojima u srednjovjekovlju Petar Šimunović (2005: 240) nahodi tek dva zemljopisna imena koja se odnose na obalni pojas (*Rat* i *Saline*), a u Sumpetarskome kartularu tek se dva retka odnose na iskorištavanje mora.

Na koncu još jednom napominjem da su u ovome radu dane tek naznake za buduća toponomastička istraživanja Makarskoga primorja. Riječ je o poprilično prostranu i raznorodnu području koje ište dodatna povijesnotoponomastička i terenska istraživanja. Neka ovaj rad bude poticaj da se to i ostvari.

Literatura

- ALERIĆ, DANIJEL. 1989. Ime planine Biokove. *Rasprave Zavoda za jezik*, 15, Zagreb, 67–77.
- ALIČIĆ, AHMED. S. 1985. *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovine*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.
- ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. 1881. – 1976. Zagreb: JAZU.
- BEZLAJ, FRANCE. 2003a. *Zbrani jezikoslovni spisi I*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- BEZLAJ, FRANCE. 2003b. *Zbrani jezikoslovni spisi II*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- BROZOVIĆ, DALIBOR. 1970. O Makarskom primorju kao jednom od središta jezično-historijske i dijalekatske konvergencije. *Zbornik znanstvenog savjetovanja o Makarskoj i Makarskom primorju*, Makarska, 381–405.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA. 1997. Hidronimi s motivom vrelišta na povijesnome hrvatskom prostoru. *Folia onomastica Croatica*, 6, Zagreb, 7–40.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA. 1999. Nazivi za blatišta i njihovi odrazi u hrvatskoj toponimiji. *Folia onomastica Croatica*, 8, Zagreb, 1–40.
- DAD = Državni arhiv Dubrovnik.
- FRANČIĆ, ANDELA; MIHALJEVIĆ, MILICA. 1997. – 1998. Antonimija u hrvatskoj ojkonomiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 23 – 24, Zagreb, 77–102.
- HER = *Hrvatski enciklopedijski rječnik* (urednici: R. Matasović i Lj. Jojić). 2002. Zagreb: Novi liber.
- HOLZER, GEORG. 2012. *Povijesna gramatika hrvatskoga jezika. Glasovne mijene*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- IVANOVA, OLGA. 2006. *Makedonski antroponomastikon (XV – XVI vek)*. Skopje: Olga Ivanova.
- JE = VINJA, VOJMIR. 1998. – 2004. *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku, I – III*. Zagreb: HAZU, Školska knjiga.
- JURIŠIĆ, KARLO. 1970. Nazivi naselja Makarskoga primorja: Prvi spomen i značenje. *Zbornik znanstvenog savjetovanja o Makarskoj i Makarskom primorju*, Makarska, 83–119.
- KUKRIKA, IVAN; VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2012. Toponimija sela Kotezi u Popovu. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 38/1, Zagreb, 123–144.
- KURTOVIĆ BUDJA, IVANA. 2008. *Govori Makarskoga primorja: Fonologija i morfologija* (doktorski rad, neobjavljeno).
- LUKEŽIĆ, IVA. 2003. Čakavsko u štokavskom govoru Imotske krajine. *Čakavska rič*, 31/1–2, Split, 5–25.
- MARASOVIĆ-ALUJEVIĆ, MARINA; LOZIĆ KNEZOVIĆ, KATARINA. 2011. Obalni toponimi otoka Šolte. *Časopis za hrvatske studije*, 7, Sydney, 389–443.

- MARIJANOVIĆ, PERO; RAGUŽ, ŽELJKO; VUKOREP, STANISLAV. 2011. Moguće geološko-morfološke poveznice Hercegovine s povijesnim nazivom Crvena Hrvatska, *Hum i Hercegovina kroz povijest*, 1. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 85–98.
- MEDIĆ, STIPE. *Rječnik riječi koje su se nekad upotrebljavale, a koje danas koriste samo stariji Breljani*. <http://www.brela.com/brolanenses/rjecnik.htm>. (pristupljeno 23. rujna 2012.).
- NOSIĆ, MILAN. 1998. *Prezimana zapadne Hercegovine*. Rijeka: Hrvatsko filološko društvo.
- OŠTARIĆ, IVO. 2005. *Rječnik kolanjskoga govora ili ričnik mista Kolana na otoku Pagu*. Rječnici, 5, Zadar: Matica hrvatska.
- RSKNJ = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, I. – XVII. 1959. – 2006. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- Sk = SKOK, PETAR. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, I – IV. Zagreb: JAZU.
- SKRAČIĆ, VLADIMIR. 1987. Toponimija Kornatskog otočja. *Onomastica Jugoslavića*, 12, Zagreb, 17–218.
- SKRAČIĆ, VLADIMIR; JURIC, ANTE. 2004. Krški leksik zadarske regije. *Geoadria*, 9/2, Zadar, 159–172.
- ŠAMIJA, IVAN BRANKO. 2004. *Rječnik imotsko-bekijskoga govora*. Zagreb: Društvo Lovrečana Zagreb.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 1996. Sakralni toponimi sa *sut-* + svetačko ime u razdoblju kasne antike do predromanike. *Folia onomastica Croatica*, 5, Zagreb, 39–62.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2000. Grački prezimenski mozaik. *Gračka prezimena*. Gradac: Poglavarstvo Općine Gradac, 359–373 (objavljena recenzija).
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2002. Dr. Miroslav Ujdurović, Stanovništvo Makarskog primorja 15. – 19. st. *Stanovništvo Makarskog primorja 15. – 19. st.* Gradac: Marjan tisak, 225–231 (objavljena recenzija).
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2004. *Bračka toponimija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2005. *Toponimija istočnojadranskoga prostora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2006. *Hrvatska prezimena*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga..
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2010. Lička toponomastička stratigrafija. *Folia onomastica Croatica*, 19, Zagreb, 223–246.
- ŠKALJIĆ, ABDULAH. 1979. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- ŠKRABIĆ, ANTE. Nomen est omen: Toponimija biokovskoga područja. *Makarska danas*. <http://www.makarska-danas.com/?p=17158> (pristupljeno 28. listopada 2012.)

- ŠUNDE, SMLJANA. 2001. *Sutikla: crkva, legende i običaji u Podgori*. Zagreb: vlastita naklada.
- ŠUTIĆ, BALDO; UJDUROVIĆ, MIROSLAV; VISKIĆ, MILORAD. 2000. *Gračka prezimena*. Gradac: Poglavarstvo Općine Gradac.
- TOMASOVIĆ, MARINKO. 2009. Arheološke sugestije za ubikaciju gradova iz 36. poglavlja Porfirogenetova „De administrando imperio“. *Starohrvatska prosvjeta* 36/3, Split, 293–313.
- UJDUROVIĆ, MIROSLAV. 2002. *Stanovništvo Makarskog primorja 15. – 19. st*. Gradac: Marjan tisak.
- VEGO, MARKO. 1957. *Naselja bosanske srednjovjekovne države*. Sarajevo: Svjetlost.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2009. Gradačka toponimija. *Folia onomastica Croatica*, 18, Zagreb, 171–222.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2011. Iz neretvanske ojkonomije: imena službenih naselja 1857. – 2001., *Hrvatski neretvanski zbornik*, 3, Zagreb: Društvo Neretvana i prijatelja Neretve, 206–233.
- VIDOVIĆ, MILE. 2004. *Splitsko-makarska nadbiskupija: župe i ustanove*. Split: Splitsko-makarska nadbiskupija, Crkva u svijetu.

An overview of the toponymy of the Makarska Region

Abstract

This paper analyses around 650 toponym types from the Makarska Region. In the first part of the paper, a short historical overview of the development of the settlements is provided. In the second part, a short analysis of the origin of basic settlement names in this region is given. The main part of the paper is dedicated to an analysis of the meaning of these toponyms. The last paragraph is dedicated to language layers reflected in the toponymy, from the oldest, pre-Roman layer, through the substrate Dalmatian and basic (and most highly represented) Croatian layers, to the younger adstrate Roman and Turkish layers.

Ključne riječi: toponimska različnica, jezični sloj, ojkonom, Makarsko primorje
Key words: toponym type, language layer, oikonym, Makarska Region